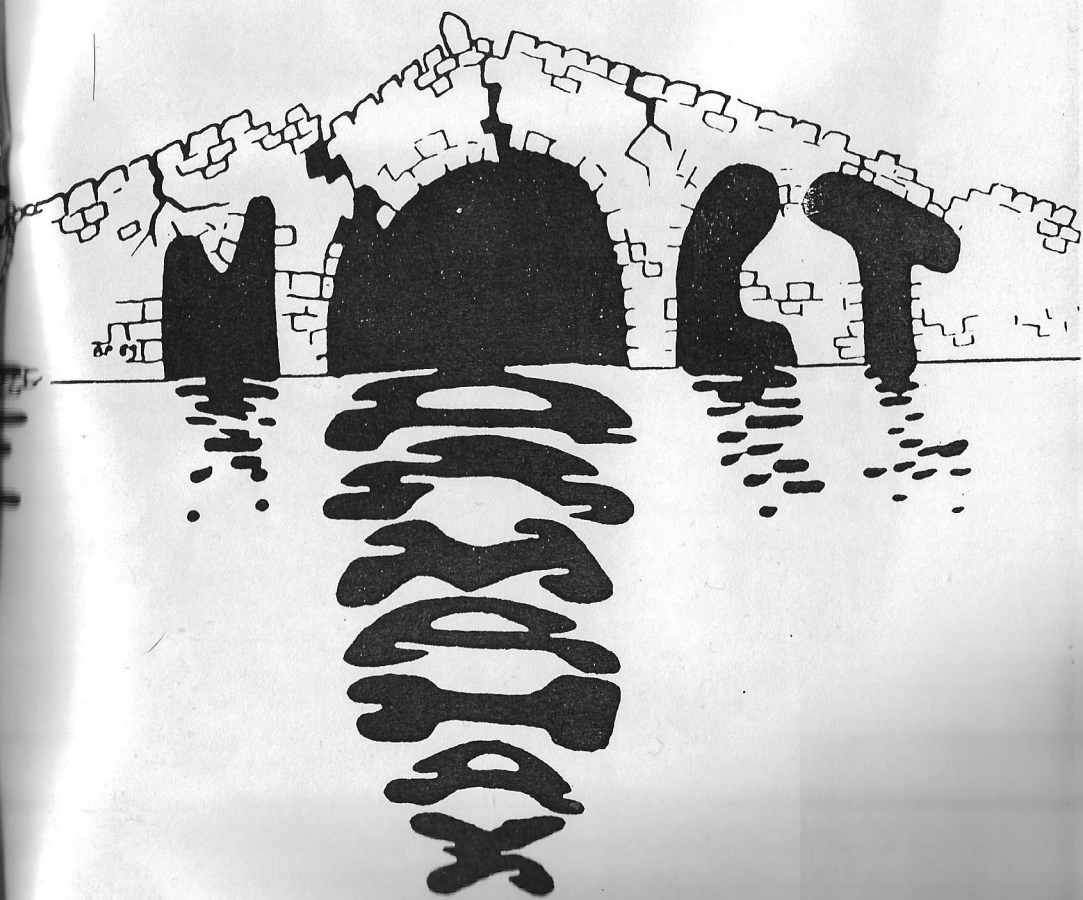
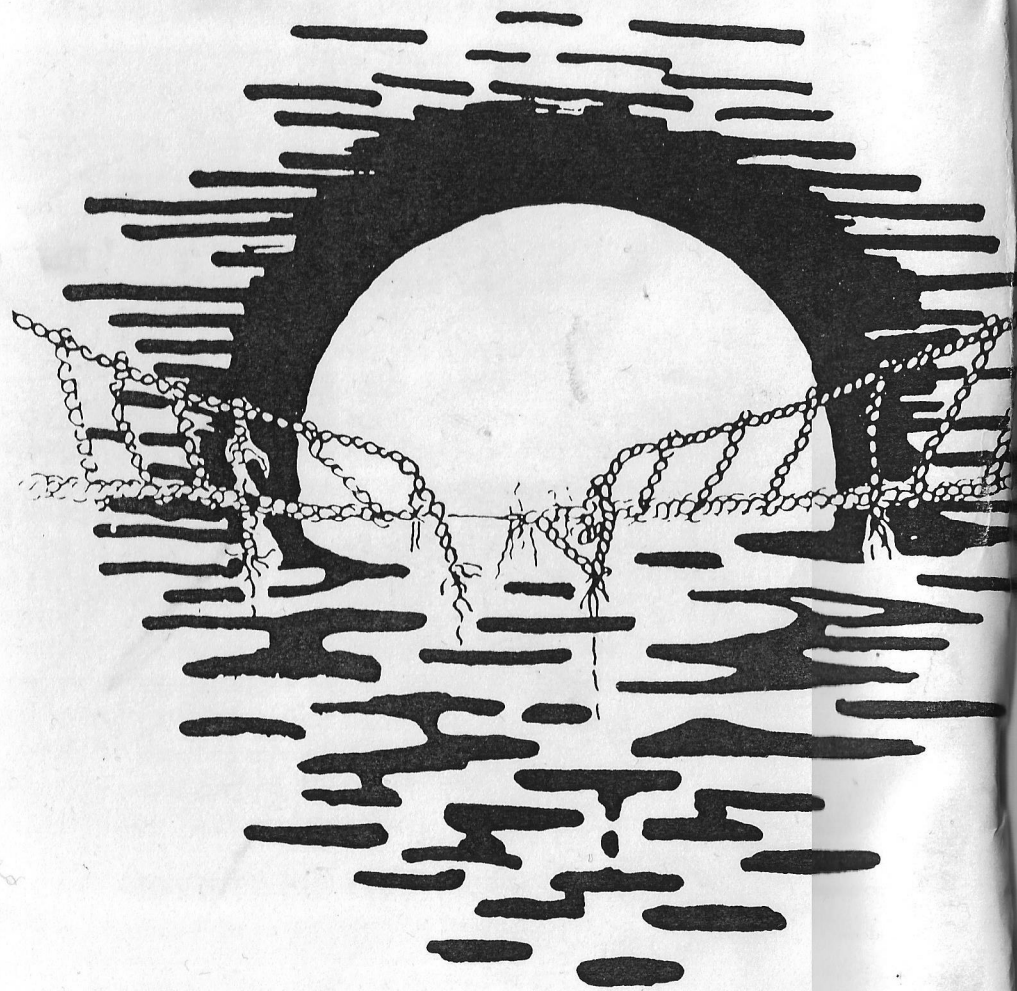


алманах за експериментална поезия

1989

година I

брой 4



ПОЕЗИЯ

ГЕОРГИ РУПЧЕВ

СИЛНИТЕ НА НОЩТА

На Владимир Левчев

1.

За кой ли път
вървим -
като на лов за вещици.
Пълзящи улици
се сплитат в топли възли.
Атавистичен, нощен
още тлеещ,
градът под нас
се състарява бързо.

Фасадите
като набрали циреи
загубват
форми и обеми.
Сега
дори издишването ни
фосфоресцира
из въздуха,
наточен до безвремие.

Пазете се.

2.

Във кръмата над Сточна гара
вилнеят демони и вещици.
Извиват се сред синкавата пара
невероятните лица и плещи.
Дебелата Стоянка
носи ни тавата
с димящи сърчица и дробчета.
Музикантите в ъгъла се сговарят,
споглеждат се нещо, намигат -
и почва.

Това е другото владее на въздуха,
отгоре,
над разрушените свърталища.
До седмото небе
небето е отворено,
душите са отворени,
ракията е пареща.

Пазете се.

3.

Вселените,
вселени в нас,
пресъхнали гърла разчекват,
разклащат ни,
погледят ни,
прегледят ни срещу нищожен наем.
И сред кристалния, сферичен
и спиртосан вече екот
едвам успяваме да се огледаме,
едвам успяваме
да чуем, видим
и познаем.

Дошли са всички неразкаяли се, непростени,
загубили накрая и смъртта си,
ала царски.
Душите им - обтегнати, обезкостени,
издуват
сумрака кръчмарски.

4.

Обесници,
обесени,
предатели,
самоубили се поети,
прокудени,
художници,
разстреляни,

мерзавци подли,
мръсни пикли,
ще се запомни тази нощ -
и я помнете,
защото тук
не ще я помни никой.

Къде се стича и пропада паметта ни денем,
отнесена
от светлата амнезия
на битието?
Нощта
припомня и развеселява,
нощта
е друго време
на други сили и на друга памет.
Ето:

5.

Невидими,
неведоми,
разлюшкани,
огромни,
те сърбат от шешетата на мрака.
Каквото трябва -
те ще го запомнят.
Каквото трябва -
те ще го дочакат.

Навярно страшни са среднощните гулии -
случайният
ще се отдръпне сплашен.
Но кой ще се признае за случаен,
когато всичко
с всичко се заплаща.

Такава алкохолна немощ се простира
през озверелото ни всекидневие,
та чак към полунощ,

оставени на мира,
отново ставаме
наследници на древните.

6.

И лавър,
и безсмъртни рози,
и бръшляни
се вплитат в нашите запои.
Далеч-далеч,
зад небесата разлюляни
се реят арки
и мълчат прибои.

На топка смачкан,
там запращаме духа си
и чакаме,
и чакаме,
съгласни с тленната си орис
да се завърне
ведър и прокъсан
и да разправи
като как е по-нагоре.

7.

Мечтаем как
ще бъдем сътворени,
мечтаем как
ще бъдем сътворявани,
задминали обръгналите гени
на всекидневното обезверяване.

Пазете се.

Пълзим
в юмруците на сухия октомври,
от стиснатите пръсти
чак нощта се е пропукала

и безнаказано
се скитат из отломките
камионетки, привидения и кучета.

МАРГАРИТ МИНКОВ

АПОЛОГИЯ НА ЩУРЕЦА или ЩУРЕЦ НА АПОЛОГИЯТА

Щурецът е замрял върху стената, а не мисълта ми,
която като него е безпомощна и като него
тапетите протрити е опипала, самата е въпрос и предсказание
и плахост,
устремена в своята безпътица.
Стената е прогледнала, но няма да запее.
Ще те оприлича на шъркела, обесен на съня си,
повит в листа от ягоди и папрат,
ударил с клюна си камбаната за сетен път.
Ще те оприлича на нощ,
която ще е същата дори когато с тебе бъдем само себе си
и ще се стича сред онази смет от разкаianie,
дето е в основата на храма.
Нима да те оприлича на точка и да замлъкна?
О, моето мълчание ще дебне твоето до полунощ и ще те хване в дума.
Защото ти си тишина, а тя пък е око на себе си, а то пък е око
на нещо друго,
и още - название, с което един поет ще премълчи опралото

на неговите устни.

Ще седна със гърба си към стената и във прозореца ще впия поглед
и мнимо ще очаквам да премине я моя милост, я пък аз самия.
А всъщност ще подслушвам твоите стъпки, ще ги открадна,
ще ги скрия в джоба
и нощем, ватманите щом си легнат под своите тролей,
ще ги пускам, за да пречат
на някой тих поет загледан с лупа във картата на Източна Румелия.
И този тих поет или друг някой, на маточина ще усети мирис,
безпомощен ще стане като мене и ще премине през стената,
за да нагази сред сено и сред коприва и в себе си ще се удави
и ще вика:

"Помощ!"

Давно ми е хубаво, ще вика. Там още двама рицари ще има,
познали в турнира си безмислен. Единият съм аз, а ти си този,
от който ще изтръгна жената, намислила
да ме погали с шпага и със кама да ме целуне.
И когато ще бъдеш локомотив на няколко вагона? А имената им са:

Щастие привидно
Утеха неочаквана
Робия на когото си поискаш
Едва ли ако е така, така е
Целунах я

О, ти, локомотив на вечни рани! Ти, привидение, покой и необятност!
Игра на криеница с тайната, която, наместо аз да я разкрия -
ти разкрива мене!

Непознаваемото тъй ще си остане, поплакващо под шлема ми
с перата.
И ще се вирам с бяс божествен във великденчетата
сред калдъръма

и в семената на фикуса.

Ти, смутения върху стената, срещу когото утре ще се целят
с книжни лястовици и книжна вяра,
ако не знаеш началото, то би ли ми посочил края?
И би ли ми посочил краля, на когото като трубадур
и като звънче на шутовската шапка, и като маска на палач,
измокрена от сълзите на съвестта ми и като министър на илюзиите
и като капелмайстор на мълчанието и като лакей обявил
костюмът ви готов е, и като звездоброец на морски звезди
едно и също съм крещял във празния дворец:
Кой съм аз? Защо съм този

Щуреец съчинител на измами
Убоден от листата на шибоя
Роля толкова неподходяща за
Един разколебан феодал
Ценител на камини и привечер
Царуващ над паяжини и джобни часовници
Ескуайр на момента, когато билиардните топки се
удрят

Ревизор на монетите в канчето на слепеца
Установил само простата истина и готов да я каже и
Ще я каже - мисълта е извивка.

Тя е извивката, в чиито скют лежим, а водата нозете ни разхлажда.
Тя е, от която изпращаме кораби и посрещаме кораби
и влакове и момичета и жени
и любими без възраст и възрастването до плода и обратно
и здравей и ах ти ли си и как си
и къде ще прекарате лятото тази есен.
От нея изпратихме Шели на разсъмване и ще го посрещнем вчера.
По ръба ѝ пътува карета, прах се вдига по пътя за Неапол,
карабинери ме обхождат отвсякъде,
кочияшът е подгонил конете и бърза
да ме бутне зад решетките на един сонет.
Чувствам се особено, чувствам се на бряг.
Искам да озадача мълчанието и разсъдението да взривя -
Бретон е болестта от думи, опасна за туземците в Хаити,
защото надвишава понятията за хляб и слънце.
Елитис е змия, не шпага нагъната, изгубена в тревата,
патинирана от време и ухания.
Верлен е там, на пирамидата от букви, тъгуващ
за една изгубена обувка.

В основата Рембо коси тревата, а над всички тях Дали
небето изрисувал до половина.
Във тази нарисувана половина Аполинер се е показал в профил
отвън навътре
и казваме луната е бяла.

А другите? Все ангели на тази неизменна пустош,
гардеробиери нейни, защото голотата ги замайва,
тъкачи на усещания, вкус на нейния език,
притворени клепачи на очите ѝ, дъхът ѝ, който все отмерва
вечността,

зърната на гърдите ѝ, ръката ѝ на залеза опряна,
привеждането на главата смугла на рамото на някоя мулатка,
същността ѝ...

О, Пъстрота, наричам те Хармония без мене, о, Упование,
наричам те Арто!

Не име на човек, а само дума, която сред тапетите пълзи,
поставя всяка моя страст в засада
и нищо, че прилича на щурец,
аз знам, че това е само формата ѝ днешна,
а утре ще е жеста, с който кимва
Елизабет на полунощен Шекспир.

не помня
свиква се
вечер
сутрин
през деня
гледаме снимките
бузести бебета
ококорени и плешиви
на тази снимка съм аз
на тази снимка си ти
обратното
много сме малки
опитай с твоите очила
това бебе съм аз
това бебе си ти
това не съм аз
не помня
не е важно
вече
котката умря отдавна
завесите са се прокъсали
пораснали са сенките...

Никой никога не научи,
а толкова пъти е правено...

И старият орех дори не разбра -
и човек е видял да умира, и куче -
дали се усмихваха странно,
дали тихо скимтяха - не чу.
Старият орех съвсем не разбра
и се замисляха бавно корените му,
стволът, после и клоните
и цял потрепера от пръстта до короната
и листата му завляха и го изкъпаха

и остана сам като огромно дете
в коритото на полето...

Пови го само вятърът -
в повоя съсък от брадва остави...

По голото мравките на страха полазиха
и дали се усмихваше странно старият орех,
дали тихо скимтеше,
но съвсем като куче, човек или кукувица
всяка есен, без да разбира, заспиваше,
готов за умирање.

И никой никога не го научи
/а толкова пъти е правено/
как по-малко да сме сами,
когато умираме...

Тайната в пръстта се пази... завинаги в пръстта...

есеистика

ЕДВИН СУГАРЕВ

ЗАСТОЯЛИТЕ ВРЕМЕНА

/Фрагменти в минало настояще време/

"Но туж палачът е по съвместителство
палачо..."

Стих от някой си

— Навярно всекиму се е налагало през последните няколко години да чете паралелно българска и съветска преса. Между многото различия едно особено натрапчиво се набива на очи - рязкото разграничаване от миналото в съветския печат - и от далечното, и от близкото; острото чувство за самокритичност спрямо периодите на политическа, социална и морална регресия, съпроводено с нравствен потрес и проникнато с покаяние. Още от самото начало на преустройството там се заговори за две съизмерими по значимост регресивни епохи - тази на репресиите при Сталин и тази на застоя при Брежнев - и те бяха тълкувани като доста тясно свързани помежду си, притежавали едни и същи тоталитаристични генетични белези. Днес дори се смята /напълно оправдано според мен/, че епохата на застоя е епоха на реставрация на Сталинския режим, че тя е нова негова еманация, смекчена единствено поради това, че е принудена да се съобразява с нови външнополитически реалности и с вътрешнополитическите последици от Хрущовите реформи. При това не може да не ни направи впечатление една все по-засилваща се тенденция. Говорейки за Сталинския и Брежневския режим, съветският човек все по-често започва да изпуска "и"-то и да го заменя със съединителна чертица.

Нищо подобно не се наблюдава у нас. Доколкото изобщо на българския печат се позволява някаква форма и степен на самокритичност спрямо миналото, то става дума само за "периода на културна личността" - и то твърде мъгляво формулиран и инспириран като че ли пряко от личността на Вълко Червенков, а не от някакви вътрешно- или външнополитически принуди и необходиминости. Създава се впечатление /а понякога и пряко се заявява/, че у нас период на застоя чисто и просто не е имало.

Това ми се струва повече от странно. Как така, след като винаги и във всичко сме следвали "водещия пример" на Съветския съюз, след като почти буквално сме копирали основните му социално-политически структури и техните принципи на функциониране, сме успели да избегнем недъзите на командно-административната система от Брежневски тип? Имало ли е у нас "епоха на застоя" или "някои грешки" и "отделни слабости" - както обикновено се говори в уводни статии и изказвания на най-високо равнище? Нима наистина от Априлския пленум насам всичко върви по мед и масло, все във възходяща линия? Къде остана тогава нашият "зрял социализъм", същият този, дето уж почти го бяхме изградили; защо така изведнъж се оказа, че още дълбоко неговите основи? Или - ако трябва да обобщим: имаме ли изобщо каквито и да било смисловоразграничителни белези, по които да разграничим недалечното минало от днешните дни - от тези, в които поне на думи решително преустройваме мисленото и общественото си.

Не зная с вас как е, но аз не виждам такива. Това, че са съборени един-два паметника, че са свалени един-два портрета от стената и са отменени една-две манифестации, съвсем не решава проблемите, свързани с отношението на властта към преустройство-то или с преустройството на властта. Това засяга само външните атрибути на нейните носители; а както вълкът козината си мени, но нравът - не, така и мимикриращата власт не променя своята вътрешна същност. Всички реални промени в мисленото на хората са извършени не под благословията на управляващата страната ни: администрация, а въпреки нейната явна и често брутална съпротива: под въздействието на съветския печат и на появилите се и у нас неформални групи и движения. Цялата тази вътрешна непромененост на общественно-политическия климат у нас в годините от "епохата на застоя" до наши дни налага да приемем като вероятни две алтернативни предположения. Едното от тях, горещо желано и идеологически "подказвано", гласи, че преустройството у нас е практически извършено още с Априлския пленум на БКП - или, ако използваме общоприетата политическа метафора - че на Хрущовото "размразяване" у нас съответства не някакъв ефимерен процес, а истинска априлска пролет. Ала не само по-вероятна, но и просто очевидна ми се вижда другата алтернатива - че ние още не сме пристъпили отвъд социално-политическата пустош на застоялите времена. Тъй че за нас те принадлежат към миналото само дотолкова, доколкото са исторически обречени с всичките си амортизирани структури и принципи; и само доколкото тяхната "днешност" е лишена от перспективи в бъдещето.

Отговорността обаче, която следва да поемем днес, не се свежда само до обявяването ни за привърженици на Горбачов, до настойчивото ни искане на реформи и до вопиенето от волската ни каручка, затънала до осите в блатото на застоялите времена. Това, което става днес в социалистическите страни, засяга не само нас, техните граждани - от него зависи и съдбата на света като цяло. Само стъпка назад в блатото и ще се иззовем в ада на реваншистките амбиции, ще се превърнем в пивани за обречените партии на непреклонни сталинисти, които днес тръгват в ужас пред изплъзващата им се власт в нареден преустройството да банкрутира пред

трудностите, които се възправят и ще се възправят пред него. Съвсем реален е шансът сред тях да се пръкне нов "народен вожд", за който мечтите за общ европейски дом да бъдат само ревизионистични блъфове, които да развее отново знамето на студената война и да превърне своите народи в концлагеристи или в пушечно месо за нови "горещи" войни и експортни революции. Съвсем реален е, ако не успеем да убедим себе си и хората около нас колко къс е пътят към загърбеното минало, как неговата сянка все още ни следва по петите; ако бъдем дотолкова късогледни, та не съзрем приемствеността между сталинизма и последвалите го политически епохи; ако пренебрегнем неговите метастази в обновената на пръв поглед съвременност. Вопли като "Стига кал върху мицалото!" са несъстоятелни - още не е дошло времето, в което ще можем със смях да се простим с това минало; все още нещо в нас леденее, когато хвърлим поглед назад. Специално за нас, българите, погледът назад намира толкова преки съответствия с това, което виждаме около себе си днес, че ни е трудно да говорим в минало време за периода на застоя. Българският глагол е богат на времена и наклонения, но е жалко, че в него липсва минало настояще време - това би била най-актуалната му темпорална форма, формата, най-подходяща за оповестяване на нашите социално-политически истини. Затова моля да бъда извинен в случаите, в които ще говоря в минало време - казаното няма да се отнася само до вчера. Моля да бъда извинен и тогава, когато ще бъда принуден да говоря в сегашно време - това /за частие/ не са феномени, породени сега и имащи каквато и да било реална перспектива освен хаоса и разрухата.

- Роден съм само няколко месеца подир смъртта на Сталин.

"Щастливо поколение!" - ще кажат днес - "Разминало се с ужаса, дори не го и помирило, и ето - бъдещето е пред тях."

Но бяхме ли наистина "щастливо поколение"?

Когато бях войник в един затънт родопски край, три-четири пъти седмично ни събираха, грохнали от тичане по баирите, да ни четат "лекции". Четяха ни за светлото бъдеще, за разкапващия се световен империализъм, за това как трябва да обичаме родината си и как да мразим враговете си и т. н.

Почти през цялото време ние спяхме. Бяхме изучили до съвършенство изкуството да спим сравнително незабелязано на табуретка без облегалка. Лекторите, разбира се, знаеха, че спим. И това никому не правеше впечатление.

Именно в подобни драстични контрасти, които никому не правеха впечатление, премина целият съзнателен живот на моите връстници.

Разбира се, сталинизмът - такъв, какъвто можем да го видим днес - е нещо повече от ужасяващо. Той е система, в която насилено е придобило метафизични, направо сакрални измерения, простиращи се далеч отвъд човешките разбирания за добро и зло. То е до такава степен надвластно, неговата природа е до такава степен осезаемо присъстваща, че самото насиление се оказва неподвластно на всякакви нравствено-етични критерии; мисълта блокира пред вездесъщата му наличност, обикновенният човек започва да вижда в негово лице онтологична даденост, ако не и необходимост. Абсурдността на отговорите, давани на въпроса "Защо?", говори и за нефункционалността на самия въпрос, за неговото само формално присъствие или реално неприсъствие в индивидуалното и общественото съзнание.

Основата на сталинисткия дух - онази негова способност, която му позволи да тъче човешките съдби в продължение на четири

десетилетия - се състои в това, че той обезчовечи идеалите на Маркс, Енгелс и Ленин, че ги превърна от идеи, които служат на човека, в абстрактно-химерични скрижали, в името на които властниците си служат с човека. Никога и никъде в човешката история, освен може би в Хитлерова Германия, отделната личност не е била тъй радикално манипулирана, а индивидуалното съзнание - тъй драстично заличавано в името на масовите критерии. Дуалистичните и диалогични отношения между индивида и общността се превърнаха в държавен монопол, контролиран еднолично /и митологически: така, както Бог контролира създадената от самия него вселена! /от другаря Сталин. Тази еднолична власт виждаше основния си и единствен враг именно в личностното у човека и направи всичко възможно, за да го заличи. Колективизацията не бе процес, засягащ примерно селското стопанство, а основната социална парадигма на сталинската държава - имаше колективизация на идеите, колективизация на потребностите, колективизация на мисленето, колективизация на чувствата, колективизация на начина на живот, на социалните жестове и привички, на облеклото и пр., и пр. Отделният човек практически вече не съществува - той се разтваряше в едно свръхколективно "ние", чиито измерения не бяха нито "тук", нито "сега", чиито граници се размиваха в иконописаното бъдеще и чиито обем в своята тоталност наподобяваше небесния свод. Но над този свод имаше престол и там седеше Той, Бащицата на отечеството, Единственият, одарен от всенародната общ с правото да бъде личностен.

Има нещо наистина религиозно в тази насилствено създадена социална ситуация. Могат да се направят редица паралели между механизмите /идеологически и репресивни/ на сталинската държава и тези на Светата инквизиция - но не те са съществени. Може би не толкова съществено е и това, че Сталин използва незапно пресеченото, но активно кървящо примитивно-религиозно чувство на руския народ - разбира се, с обратен знак, и, разбира се, в своя полза. Същественото е, че сталинският тип псевдосоциализъм придоби в съзнанието на хората религиозно-иконична окраска, която нямаше нищо общо с религията, но имаше много общо с идеологическите механизми на църквата, претворяващи религията в догма. Религията не се обсъжда, с нея не се спори, тя не подлежи на преосмисляне, тя просто е, съществува, в нея може само да се вярва и тази вяра е надвластна спрямо моралните дилеми на индивидуалното съществуване; то не се съизмерва с нея, не ѝ противоречи и не я оформя - а обратното - бива оформяно, предопределяно и направлявано от нея.

Вярваха ли хората в Сталин? Ще бъдем наивни, ако кажем - не. И ще бъдем жестоки спрямо човешката същност, ако кажем - изцяло да. Съзмнено е обаче едно - публичното съмнение, противостоене или просто обсъждане на тази вяра стоеше отвъд допустимото и представимото за човека. И не е въпросът в това дали съвременниците на Сталин са вярвали в него или не, а в това, че да бъдеш вярващ бе единственият възможен екзистенциален статус, че спрямо тази вяра не съществуваше допустима или дори мислима алтернативна ситуация. При сталинизма човек можеше да съществува само доколкото неговата индивидуалност се вместише в обществено огласеното, строго катехизисно разбиране за "ние". И единствената индивидуалност, която можеше да съществува отвъд понятието "ние", бе тази, която сакрализираше и митологизираше мъртвородените измерения на това понятие - индивидуалността на другаря Сталин. Неговата идентификация бе безусловна, сякаш онтологически зададена. Сталин бе народът. Сталин бе съдбата. Бе фигурата, която в подсъзнанието на обикновения човек се възкачваше

върху опразнения престол на универсума. И затова неговото насилие се възприемаше като природно бедствие, предизвикано от знайни и незнайни, реални или "първородни" човешки грехове. И както в религията природата, същността и последствията от греха се определят в пълна тайна - от изповедника, така и при сталинизма природата, същността и последствията бяха определени в пълна секретност от НКВД. Реалността на греха и неговите психологически основания също не подлежаша на обсъждане. Наказанието бе доказателство за престъпното деяние, а не обратното. Всички бедствия, сполетяващи индивидуалния човек, суверенно-мистично се приписваха на идеологическата му греховност. Системата бе функционална, защото налагаше табута над цели сфери на мисълта, защото сакрализираше едно и обявяваше друго /или по-точно: другото/ за деяние на сатаната. Атеистичният сталинистки тоталитаризъм бе в не по-малка степен "опиум за народа", отколкото християнската църква в нейните най-агресивни, колонизиращи човешкия дух варианти. Той създаваше роби от псевдосоциалистическата общност на "ние", защото както друго са робите, ако не вярващи - и вярващи в неоспоримостта, в метафизическия статус на собствената си социална ситуация?

Както трябваше и да се очаква, тази вяра не рухна веднага. Повече от три десетилетия след смъртта на Сталин преминаха в усилия да бъде реформирана сталинската религия - и не веднъж тези усилия приличаха повече на реставрация, отколкото на реформация. Няколко години на обществен кипез, на идейна активност и лично съзнание наване не оправдаха надеждите, които им възлагахме. Защо се провали Хрущов, защо и в нашите априлски ветрове се промъкнаха пустинни навети? Защо толкова пъти се наложи да прекрояваме историята, та да пасне на вечно мамещата ни съвременност? Защото отново видяха грешката в личността, а не в наследената система от обществени отношения. Защото помислиха, че псевдорелигиозният псевдосоциализъм може да бъде преосмислен, префункционализиран, стига само по върховете на тоталната, централизираща всичко административна йерархия да застанат действително достойни хора. Защото бе решено, че една тоталитарна система може да бъде лишена от тоталитарни амбиции само благодарение на веднъж декларирания добра воля за това. Защото прибързано обявихме демократизацията за реален факт, без да помислим как ще бъде овеществен този факт и какви са гаранциите за неговото просъществуване, и по този начин бе изпуснат моментът за радикални промени в обществените, олицетворяващи властта структури. В резултат на което се получи нещо доста комично - един централизиран и йерархизиран обществен модел, който непрекъснато повтаря, че не е такъв, какъвто е. Сталинизмът се крепеше върху насилието, епохата на застой - върху лъжата. Ако преди насилието бе абсолютно, а лъжата - относителна, то сега лъжата стана абсолютна, а насилието - относително. Настана времето на фалша и ерзаца, на лустрото и фасадното съществуване. Това бе времето, отредено на моето поколение.

— Време? Какво е всъщност то, какви са белезите на реалното или привидното му съществуване? Едва ли някой би могъл да отрече, че в хуманитарния смисъл на думата то е създадена от човека и зависи от неговото битие категория. Времето е онова, с което измерваме процесуалността в търсенето на идентичност между човека и света. То е вектор на нашата приспособяемост, коефициент на приближаването ни от случайността към същността - и как иначе бихме могли да означим пътя си между раждането и смъртта? Ала времето е и социална категория, един от параметрите на отношението между индивида и общността - в исторически, а и в етнически смисъл само то чувство за време е винаги различно. Едно е то за първобитния

ловец, друго за готическия човек; едно е за американеца и съвсем друго за тибетца. Социалната и етническа система с всички свои фактори оформя чувството за време и отношението към неговото екзистенциално протичане.

Като отредено ли чувствахме това време, долавяхме ли въобще присъствието на някакъв ред, на някаква надвластна нам закономерност? Или виждахме в негово лице смахнат, объркан навлек, безвъзвратно обсебил живота ни? Бяхме ли ние във времето, беше ли то в нас, ние ли го обръщаме, то ли нас обръща?

Да ми прости паметта на Левски за кощунствената парафраза. Ала епохата на застой най-малко от всичко предполагаше взаимнообвързаността, взаимнообусловеността, чувството за взаимопроникване между човека и времето. Ние бяхме във времето и все пак то протичаше извън нас. Бе ли времето в нас? Във всеки случай това, което осезателно чувствахме, бе недостига от неговото движение, тинестата му застойност, която ни обгръщаше и изпълваше.

Прочетете тази епоха. Че видите с каква невероятна настойчивост тя се мъчи да си създаде сама облика на обилно, неизменно прогресиращо движение във времето, как всичко, винаги и навсякъде следва възходяща линия на развитие. Дават се обещания, програмират се процеси, преизпълняват се планове. В разграфеното на петилетки време всичко ври и кипи, подклаждано от небивал ентузиазъм, устремено към достиженията на развитите капиталистически страни, които все настигахме и надминаваме по тези и тези показатели. Спускат се тези, въздигат се нови насоки, измислят се нови методи. И всичко е правомерно и правилно - все едно за какво става дума. Няма - принципно няма - нито грешни методи, нито регресивни последици. Шом някой "подход" се окаже прекалено очевидно несъстоятелен, казва се просто, че е "изпълнил своите функции" и сега следва да се премине на "качествено нов етап". Аграрно-промишлени комплекси. Метод на мултипликацията. Самозадоволяване на населението. Уедряване на предприятията...

Питам се помним ли всички тези методи, директиви, принципи и призови. Помним ли обещаното и сроковете, за които то ни бе обещано. Питам се и кой от многото си планове е изпълнила докрай НРБ, как в крайна сметка се овеществи прокламирания и именно като овеществяващ се път от добре към по-добре и най-добре, кого и в какво догонихме и надминахме. Питам се най-сетне защо е тъй къса паметта ни, та нито помним обещаното, нито забелязваме как логическите устои на изразените чрез слово социално битие и икономика са преобръщаха насам и натам, как неопределени и противоречиви принципи се проваляха и обезсилваха, доколко бодро прокламираната лозунгаджийска еволюция, погледнатата исторически, извън настоящия момент /това вечно днес, завинаги вперило поглед в светлите висини на вечно бъдещото утре/, прилича всъщност на помпозно тъпчене на място.

Вярвахме ли във всичко това? Откровено казано, не. Човек вече можеше да си позволи да не вярва, стига само да не дава публичен израз на своето недоверие. В епохата на сталинизма за всеки неуспех си имаше виновник - виновни бяха вътрешните врагове: троцкистите, кулаците, шпионите, саботьорите, гнилата интелигенция. Практически всеки бе потенциален и възможен враг - вината бе неодо като повинност и се извикваше по необходимост. В епохата на застой враговете бяха извън нас - виновни бяха класово обречените и раздирани от нетърпими противоречия гнили империалисти отвъд желязната завеса, но и това бе всъщност имажинерна вина, вина, която с нищо конкретно не засяга вътрешната структура на процъфтяващата държава. Публично виновни тук просто нямаше, тъй като публичното признаване на неуспехи не влизаше в сметките на овластените. Сло-

вом всичко вървеше по мед и масло - и така епохата на застой не сблизиха, а напротив, раздалечи думите от делата, различи ги до самите предели на абсурдното. Реалността престана да функционира като такава в сферите на общественото съзнание - реално вече бе не това, което е, а това, което се казва, че е. Всички форми на обществен живот станаха в една или друга степен двуллични - те имаха първо едно официално, парадно-помпозно лице, едно богоугодно словесно битие, и второ - една реалност, напълно осезаема, но и същевременно обречена на тотално обществено несъществуване. Реалността стана призрачно, подземно, споделяно само шепнешком понятие. Заедно с нея изчезна и времето.

Зная, разбира се, че времето не може да изчезне. Но обрънете внимание на името, с което днешният ден одари това явление: епоха на застой. За да съществува време, трябва да съществуват промени: нравствени, социални, икономически, политически. Ала нещата не се променяха, променяха се само наименованията, променяха се няколкото заклинателно-призрачни, ключови фрази в политическата лексика - и дори езикът, който ги свързваше в някаква цялост, си оставаше същият. Всичко бе замряло в привидността, увиснало в един свят от кухи картонени кулиси и марionетъчни фигури. Все по-малко хора върваха в това, което се говори, а и в самата привидност оставаха все по-малко неща, в които може да се вярва. В безвремието на застой самата възможност да вярваш в нещо бе ампутирана - и в това се състои същността на престъплението на тази епоха.

- /А съществуваме ли наистина в днешния масиран и масовизиран свят? Какво значи да съществувам? Значи да си и да си ти. Да бъдеш напрегната, активна точка в социалното и духовното пространство, способна да се променя и променяйки се, да участва в моделирането на своята среда на съществуване.

Съществуването има отношение към времето. То не му се подчинява, то го създава.

Ала това, което ни е отредено, най-малко от всичко прилича на пространство. Пространството е обем, там можеш да бъдеш горе или долу, под или над повърхността. Ние живеем в плоскост, която може би някога е била пространство. Сега това пространство е валцовано. Обертанията му са размити, времето е химерична категория. Имайки само една гледна точка, ние не можем да обозрем екзистенциалното пространство, нито пък да усетим своето протичане през него.

В нашето слово понятието "днес" съществува, но не функционира. Онова, което се опитва да функционира, започва с думите "ще" и "беше". С минало и бъдеще време оповестяваме своите нравствени и социални истини.

Но в плоскостта няма нито минало, нито бъдеще. Плоскостта се състои от безкрайни вериги несъществуващо "днес". "Ще" и "беше" не са реалност, а риторични жестове, в които единствено намираме опора.

Опора за какво? Няма къде да паднем, нито накъде да се извисим. Духовният релеф е нарисован с тебешир върху асфалта. Социалните кулиси са от картон, те нямат обем. Вдигат се, когато е нужно, падат, когато е нужно. За пестене на материала са едни и същи, само че ги боядисват в различни цветове.

Риторичните жестове минало и бъдеще са монопол на общественото съзнание. Индивидуалното съзнание може да съизмерва протичането на своето битие само чрез тях. Следователно мярка за това протичане е тъкмо несъществуването, маскирано като обществено битие. Ако индивидуалното съзнание се откаже от тази мярка, то неизбежно се превръща в частен, незначителен, извъннормален случай.

Чрез своето съгласие с привидността индивидуалният човек се ли-

шава от минало и бъдеще. Той остава завинаги затворен в едно днес, осезаемо като биологична сетивност, но нереално като пресечна точка на духовни енергии. Чрез своето съгласие с привидността той създава самата тази привидност, служи като тежест във ваялка, валцоващ социодуховното пространство, въпреки че сам не вярва на мимикриращия социум и го чувства като чужд и враждебен.

Така реалността се разполага единствено в индивидуални категории. Реално е, че човекът спи, яде, строи къща или пише доноси. Участие то му в една надличностна общност обаче е нещо свършено нереално, непонятно за него, тъй като знае много добре, че не участва в силите, които я формират, че не е нейна съставна част – а напротив, той просто е потопен в нея, тя го поглъща, става негова среда, тя е това, което просто е, тя е напълно чуждата му онтологична даденост. Така общността се оказва безформена, пихтиеста маса, словото на общността – лишено от реалност, жестовите на общността – призрачно-неясни, съществуващи сякаш извън пространствено-временния континуум. Човекът като биологична единица осъзнава себе си като различен от човека като социално и духовно същество. Той гледа с омерзение и завист неговия бавно чезнещ в мъглата гръб. Помежду им остават несъществуването, отчуждението, социалният цинизъм.

— Зрънце по зрънце и ден след ден вярата ерозираше, разпадаше се – и под плодоносните й пластове зейваха черните зъбери на равнодушието и бездуховността. Така се оформи парадоксалният облик на едно общество, в което нищо не е по-задължително от оптимизма /исторически и какъв ли не/, и в което всички официално прогласени идеали се ползват със задължително, неоспоримо от никого доверие, докато иначе всекиму бе ясно, че нещата съвсем не са така розови, че този оптимизъм е само агнешка кожа върху плещите на вълчатата лъжа, а поклонението пред идеалите е ритуал, от равностното спазване на който зависи твоят собствен просперитет. Гори от вдигнати безропотно ръце на безкрайни събрания, подлужнали от ръкопляскане длани и прегракнали от скандиране гласове, лицемерни сплетни и пълни с доноси досиета, барикади от бездушни бюра пред всеки новаторски порив – ние бродехме объркани, погнусени и слепи в тази Броселиандова гора на демагогията, в тези райски градини на притворството и пошлостта. Всичко духовно потъваше в процепите, зейнали в ограбената и осквернена вяра, и оттам никнеха хищни отровни цветя.

Всичко за човека? Всичко за народа? Задоволяване на непосредствените потребности на населението? Ала цените се вдигаха и магазините пустееха, а народът в своите панелени килийки си седеше пред чаша ракия, псуваше сърдито живота и си разказваше шепнешком политически вицове. Нищо не убива човека така, както липсата на алтернатива, както отнетото право на избор, както доказваната всекидневно истина, че и утре ще е като днес, ако не й полошо. Разбира се, народът знаеше, че всички тези, чиито портрети го следят от стената, чиито слова слуша от трибуните и чете във вестниците, от чиито подпис и благоволение зависи всяка лична съдба, не са нищо повече от една номенклатурна каста, едно ново господарско съсловие, пробиващо си път не чрез лични способности, а чрез угодничество и кариеризъм, чрез нагла демагогия и лакейническа коленопреклонност.

Трагичното недоразумение в структурата на застоялия псевдосоциализъм не се състои само в придобилата хамелеонски навици социална несправедливост, в неусетно наложилата се кастова структура на обществото и в тревожно раздалечаващите се граници между

имащите и нямащите. Трагични са по-скоро силите, които обуславят това разделение, фактът, че тъкмо политическата принадлежност се оказва надеждна предпоставка за удовлетворяване на човешката алчност, както и надеждна гаранция за бърз административен просперитет. Ако в буржоазното общество предпоставка за преуспяване редом с безогледността бе и някаква форма на дръзка инициативност, ако там за това се изискват някакви /макар и едностранчиви/ интелектуални качества, то основното изискване за кариериста от социалистически тип се оказва раболепие, съгласието с всичко, спуснато "отгоре", личната връзка с властниците от по-горното йерархично ниво. Една от основните предпоставки за моралната, идейна и икономическа деградация на социализма в годините на застой трябва да бъде търсена в пълното покритие между имащите и властоимащите, в превръщането им в единна, изключително консервативна общност от кастов тип.

С това не искам да кажа, че да имаш власт бе равностойно на това да имаш пари – самото уравниение съвсем не беше тъй елементарно, тъй като самата власт до такава степен се бе идентифицирала с имането, че бе почти заличила необходимостта това имане да бъде потвърдено от парични знаци. Една бездънна, сложна и сложно регламентирана система от привилегии и от отчетни и безотчетни фондове се грижеше ако не за друго, то поне за тленните тела на властоимащите, и ги лишаваше от необходимостта да изпитат на свой гръб прелестта на онзи абсурд, който тровеше дните на обикновените мошеници: да имаш пари и да нямаш какво да правиш с тях. Номенклатурната каста разполагаше с държавни жилища, твърде различни от панелните скитове, за които простолудие то чакаше години и десетилетия; с държавни коли, карани с държавен бензин от държавни шофьори; със специални почивни станции, специални столове и ресторанти, където за тях се правеха специални приеми и банкети; със специални магазини, зареждани от специални доставчици; със специални резиденции, пред които дворците на българските царе изглеждаха като нескопосани ловни хижи; със специален лимит за пътуване и специални тарифи за какво ли не... И със специални, най-често никога неоповестявани заплати, които при толкова специални привилегии просто звънко се стичаха в специалните им спестовни книжки. Ала всички тези привилегии, цялото това специално имане бе гарнирано с една особена тънкость, от която обаче зависеше спокойствието и добруването на проспериращите: то бе дадено от държавата, формално си оставаше нейна собственост и можеше да им бъде отнето всеки миг. Тъй че всички тези сладководни гости на държавната трапеза не можеха да си позволят каквато и да е идейна и идеологическа независимост дори и тогава, когато постигнаха възделения си екзистенц-максимум – тяхното имане бе функция от тяхното послушание; държавата просто купуваше тъй необходимия й хор от славева възторженост и горите от неизменно гласуващи ръце се вдигаха не за народното, а за собственото си благополучие. Право пропорционално с висотата на всеки административен пост нарастваше и системата от специални блага, с които се ползваше неговият притежател; блага, които задължаваха и изискваха благодарност. И изва на псевдо-социализма не е, както мнозина си мислят, възможността за корупция от този или онзи пост, а корупцията като основен принцип на самата власт/характерен всъщност за всяка тоталитарна система/, купеното съгласие и заплатеното мълчание като единствена възможна алтернатива на просперирация човек.

— Може би никъде другаде така, както на Балканите, не се долавя силата на родовите връзки, действителната оценностеност на роднинските взаимоотношения, приемствеността между поколенията. Ако примерно в САЩ един 18-годишен младеж се чувства не само спо-

собен, но и дължен да поеме по свой път в живота, то у нас твърде често явление са 30-40 годишни храненици, не само неспособни да поемат съдбата си в свои ръце, но и доволни от облагодетелстващото ги подчинено положение - и приемащи без угризения твърде странните понякога грижи, с които родителите ги подготвят като наследници на своето собствено обществено положение. Някогашният възрожденски принцип, според който синът наследяваше занаята на бащата, възкръсна през застоилите времена в своя уродлив, лишен от нравствено съдържание вид. Личната власт, ограничена екзистенциално, преодоля тази си ограниченост, като се превърна в потомствена, като разтегли чергите на привилегиите в пространството - т.е. над рода, и във времето - т.е. през поколенията. Появиха се столични и провинциални деспоти, чиито родови кланове пуснаха дълбоки корени в обществените и културни структури; семейни колесници препуснаха по булевардите на мнимото равенство; охранени синчета поеха бодро по разчистената от татковците им йерархическа стълбица; в аурата на новите административни владици зажузаха рояци близки и далечни племенници. Семействеността, срещу която външно /но не особено настоячиво/ роптаеха от време-навреме журналистите, се оказа допълнителен вътрешно-структуриращ принцип на командно-административния апарат. За какво иначе може да говори тъй неизменното присъствие на графата за произход във всички съществени документи, как иначе да си обясним факта, че синовете на активните борци не само влизаха с предимство в университетите и пак с предимство биваха назначавани, не само получаваха с предимство жилища и ред други социални облаги, но и почти неизменно, по силата на секретни окръжни, биваха приемани без много предварителни процедури и за членове на БКП? Как да си обясним иначе странната закономерност, по която родствениците на един свален властник се оказваха неочаквано в девета глуха, докато в същото време родствениците на заелия мястото му се катереха към служебните висоти със скорост, на която би завидял всеки аплинист?

Можем, разбира се, да кажем, че този семействен партизанлък е свойствен въобще за балканските народи, че тук си показва рогата уж класовообусловения, а всъщност никога неумиращ генотип на бай Ганьо - и ще бъдем прави, но само донякъде. Истина е, че семейни кланове и нечестиви земляшко-орташки мафии у нас е имало винаги и ще има още дълго, но ако се взрем внимателно в далечната и не дотам далечна история, ще видим, че те никога не са се ползвали с постоянен политически имунитет - и при все че неизменно са управлявали страната "в името на народа", никога не са се чувствали миропомазани во веки веков от същия този народ. Под будното око на винаги наличната опозиция всеки се е чувствал уязвим - и тъкмо това чувство е озаптявало властническите му амбиции, възлирало ги е да се разпрострат над рода и над поколенията. Обратното: в годините на застоилния псевдо-социализъм всеки властник се уповаваше на своята гарантирана несменяемост, а това негово упование се подхранваше от факта, че моралната норма на времето се изчерпваше със съгласието и послушанието. Тъкмо тази гарантираност се оказа достатъчно силна, за да превърне самата власт в кастов белег - т.е. в нещо, присъщо на една прослойка, обединена не само от идейно-политически възгледи и материални интереси, но и от родствени връзки. Причините за тези процеси обаче съвсем не са тъй повърхностни и далеч надхвърлят сферата на непосредствения интерес - самата номенклатурна каста се нуждаеше от семействени микроструктури; тя трудно допускаше пришълци и ако ги допускаше, ги караше първо да си пречупят триста пъти гръбнака - за да бъде абсолютно сигурна в тяхното безгръбначие. На нея и цяла неопходими хора, които да бъдат възпитани в духа на социалния цинизъм, в духа на големите приказки и нищожните дела - хора, които никога не се червят да играят публично на ези-тура с истината

и лъжата. А каква по-добра школовка за това можеше да има от непрекъснато наличния личен пример, и мигар едно дете, откарвано с държавна волга в специалното училище за гении, би могло лесно да повърва, че на света има и други истини освен наследеното лично благополучие? Както всяка тоталитарна власт, властта при застойния псевдосоциализъм се нуждаеше единствено от хора, имунизирани срещу бацилите на съмнението и несъгласието - и тя се зае с всички сили да възпита такива: или с бича на страха, или с котешката ласка на кастовата осигуреност и взаимозависимост. Първият метод бе отреден за масата на подвластните; избраното малцинство на властващите бе възпитавано по втория.

Рай сме нарекли своята родина в националния си химн. И рай е тя наистина - малко европейски страни могат да се похвалят с тъй красива и разнообразна природа. Ала дали сме грижливи стопани на този земен рай, дали съвестта ни - този ключар пред райските врати, не допуска твърде често през тях да проникват и демоните на опустошението? Каква коварна ябълка на познанието сме нахапали, та сме видели в природата около нас само "ресурси", които трябва да бъдат "експлоатирани" - хищнически и без остатък?

Отношението към природата не е най-същностната идеологическа характеристика на застоилния период, но е твърде показателно за нравствения статус, върху който се градеше цялата негова идеология. За властническо-административната каста околната среда не е нещо, в което хармонично се вписва човешкото съществуване и спротив - едно от основанията, за да прозвучи гордо думата човек, е в това, че той възтържествува над природата. Ни най-малко не трябва да ни успокоява факта, че това погрешно мислене е общо за цялата евро-американска цивилизация докъм средата на века - това, че и други са били като нас не е извинение - ние също трябва да поемем полагачата ни се част от вината за похабената планета, а и да се замислим дали и днес отношението ни към родния "рай" не следва порочния механизъм на възтържествуването.

Нека припомним основната идеологическа /а и поетическа/ метафора на прогреса - димящите заводски комини. Тъй възторжено посрещани бяха те, че никой и не се запитваше къде отива техния дим. Цялото екологично бъдеще на родината ни бе директивно решено: България трябва да се превърне в развита индустриална страна. /Никой и не попита българския народ - и особено българския селянин, тогава основна част от населението ни, какво трябва и какво не трябва./ Сроковете, темповете, петилетките, догонването на тези и онези държави категорично зачеркваха здравия разум, зачеркваха и всякакви нравствено-екологични съображения. През застоилите времена по-важно бе прерязването на лентата на един завод, отколкото къде и как е построен той и какви перспективи чертае неговата експлоатация. И запустяха селата ни, набъбна безродния полис в градовете ни, и вместо в една развита селскостопанска страна, каквато България можеше и трябваше да бъде, отечеството ни се превърна в една зле организирана и нецелесъобразно структурирана индустриална страна, чиято промишлена продукция все още крета на опашката на световните стандарти. Огромните заводи бяха олтарите на нашия социалистически строй, но да построим един огромен завод там, където няма достатъчно надеждни суровини за него, и дори да не помислиш за здравето на постоянно набъбващите човешки маси, върху които ще ваят кисели дъждове и ще се сипят оловни съдениения - това не е свещенодействие, а престъпление.

Административната върхушка от сталинско-брежневски тип винаги

е изтъквала като основно свое достойнство способността си да мисли мащабно. Тя с истинска страст взема "генерални" решения, чертае "основни" линии, планира с едри шрихи близкото и далечно бъдеще, без изобщо да се съобразява с границите, които делат реалността от утопията. Всъщност обаче става дума не за мащабно мислене, а за тоталитарно съзнание, което в името на общата цел не е склонно да се занимава с такива дребни проблеми като екологичното равновесие. Колокото по-мащабно, толкова по-престижно, а ако бъдещето опровергае заложените надежди - нищо от това, тогава просто ще можем да проявим своята исконна мащабност, прилагайки "нов подход". Какъв е ефектът от тази набързо скроена и много пъти прекроявана индустриализация?

Ефектите са много и на много различни равнища - всички едва ли могат да бъдат изброени и анализирани. Преди всичко страната ни преживя съвсем реален миграционен стрес, който промени нравственоетичния и психологически статут на българина, като в много отношения тези промени бяха повече негативни, отколкото позитивни. Днес селата ни се геронтизират и запустяват, посевите ни гният неприбрани и внасяме боб и чесън, докато пренаселените ни градове гъмжат от хора без корен - едно селско-градско поколение, изгубило вече нравствената мяра на свързания със земята селянин, но чуждо и на динамичната психика на модерния градски човек - или пък възприемащо я в нейните профанизирани и изродени варианти. Освен това грешките, които веднъж сме допуснали, тъкмо поради своята мащабност не могат вече да бъдат поправени - те се превръщат в брем, което тегне и ще тегне над нашата икономика, в смъртоносни циви, които прострелват нашия въздух и убиват реките и горите ни. Така Кремиковци - този възпят от поетите символ, този индустриален гигант, който привлече хиляди хора в столицата и съдновременно отрови атмосферата около нея и над нея, не може вече да бъде заличен или реконструиран - той трябва да продължи своето все по-обезсмислящо се функциониране - дори и с минимална полза, дори и на празен ход. Така в Димитровград, който с толкова гордост и ентузиазъм бе строен като "град на младостта", днес страдат тъкмо децата и внуците на онези млади, които го строиха - въздухът разяжда дробовете им, недопустимо висок процент от тях боледуват от гръдни заболявания. Нашата прехвалена индустрия започва бавно, но сигурно да заприличва на бог Кронос, който изяжда собствените си деца.

Това изяждане обаче става на тъмно, далеч от окования в наочни поглед на обществената съвест. То не става преди пет или десет години; то става именно днес - и, както по всичко личи, мракът около екологичните престъпления няма шансове скоро да се разпръсне. Тъкмо поради факта, че екологичната проблематика е извън сферата на преките идеологически интереси, че тя засяга не мисленето, а просто здравето на хората, в нея особено драстично се отразява цялата безотговорност и бездуховност на административната каста. Доколко сериозна е екологичната обстановка в страната ни у нас може да знае само човек, който има достъп до секретни, събирани за "служебно ползване" данни. Не се допуска съществуването на неофициален, независим от заинтересованите инстанции обществен коректив на това, което се публикува, нито на това, което се премълчава за състоянието на околната среда. Всеки българин знае в какъв кошмар живяха години наред гражданите на град Русе; но когато спонтанно възникналия комитет за защита на този град се опита да придаде на това мъчително значене публичен характер, неговите членове бяха окачествени като безотговорни провокатори които искат да развалят добрите отношения между България и Румъния /излиза, че в името на тези "до-

бри отношения" НРБ можеше да позволи на един румънски завод да трови години наред стотици хиляди наши граждани!/. И ето че тъкмо тези дни станахме свидетели на още по-драстични доказателства, че думата "екология" е все още "мръсна дума" в ушите на овластените - посред бял ден, по време на световния Екофорум, на централните софийски улици и пред смаяния поглед на редица чужди журналисти, нашите милиционери биха, влачиха по паважа и натъпкваха в камионетки членовете на "Екогласност" - единствената екологична организация в България, която се занимава с разкриване на фактите, а не с демагогското им смекчаване и замаскиране. Пита се защо. Защо отново демонстрирахме как /както се изрази едно полско списание/ "Бай Ганьо прави преустройство"? Ето защо - защото въпросните мошеници, дилетанти и организатори на "срамни сборища", както ги нарича столничия печат, тръгнаха публично да събират подписка, искаща публична преценка на един проект, който не само че струва милиарди, но и заплашва с екологична катастрофа една доста голяма част от родния ни "земен рай". И при това, представте си само нахалството - в самия център на София, не някъде в затънтите краища на най-малко посещавания парк, където от немай къде им било "осределено"/определено не със заповед, а с лично уведомително писмо, в което не се споменава нито за подписка, нито за "Екогласност"/. А чл. 54 от Българската конституция? Както изглежда, когато обстоятелствата го налагат, софийският кмет стои над нея: "Началство лучше знает!"

И така - мълчанието е за предпочитане пред екологичните тревоги. Какво от това, че ще се оголи скелетът на още някоя българска планина, или че децата от детските градини в Мусаженица ще се раздират от отровна кашлица, че вместо Едем през земята ни рай ще текат мъртви реки или че крайморските ни езера са достойни за възбращението на Данте, че храната ни е наблъскана с пестициди и оловни съединения или че от пръснатите в полята ни препарати ще измрат милиони прелетни птици, че пречиствателните станции на нашите заводи са правени сякаш в каменната ера или че внасяме радиоактивни тютюни и ни плащат, за да ги изгорим тук, на българска земя, че единствената ни АЕЦ е построена в опасно земетръсна зона и че близо до нея в момента се строи още една... Колко струва това мълчание, с каква екология на духа се съизмерва то? Мълчание за истината и гласност за полу-лъжата, дори за пълната лъжа: няма това не е престъпление, няма това не е най-сериозното от всички престъпления, наследени по инерция от сталинизма и застоилите времена? Ще приведа само един пример. В дните след трагичната катастрофа в Чернобил авторитетни люде с високи постове се показваха на синия екран и убедително твърдяха, че радиационната обстановка в страната е в "границите на нормалното" - в същото време, в което нейните показатели бяха стотици и хиляди пъти над допустимите норми. Не се намери никой, който да каже на българския народ от какви храни трябва да се предпазва, какви защитни мерки трябва да вземе, как да предпази децата си, какви пречистващи организма процедури да предприеме и т. н. /Тук не става дума за невежество, в тези дни висшата администрация пазеше много внимателно и себе си, и своите деца; за разлика от обикновения гражданин тя пиеше минерална вода и не ядеше марули./ Отново принципът да се правим, че нищо не се е случило, възтържествува над здравия разум. На какво разчита в своята демагогия тези бивши административни величия - като Шиндеров и подобните нему, дали не и на факта, че при радиационното облъчване последствията не проличават веднага, че те се проявяват след години - в нас, в нашите деца, в бъдещите поколения. И т о в а ли не е престъпление?

ПОЕЗИЯ

ГЕОРГИ СПАСОВ

ЮЩ

1.

Хубаво е денем: мойта лудост
като уличница уморена спи.
Ала идва вечерта и тя се буди.
Изпитателният поглед на звездите ме фиксира,
тъмноокото небе ме поразява.
Нищо не помръдва.
Цялата природа със затаен дъх следи:
листна върха
си мечтае
да е слон
и зарежда времето със оптимизъм.

2.

Дяволът потропва с лачени копита
върху барабана на Земята.
Тишината се е притаила във ъглите,
за да шпионира гласовете.

Окриленият човек полита в друго, по-високо
/във четвърто или пето/ измерение,
без да подозира даже,
че е в плен на своята фантазия.

Точно в този миг невидимостта
придобива ясни очертания:
песъчинката издига планината,
капката изпълва океана,
атомът строи звездата.

Цялата природа тъне още във невинност.
Слънцето живее,
без да знае,

А тялото ти нека да заспи.
Сънят ще залепи горещи устни
до извора на паметта ти
и ще запише със големи глътки:

Едно дете протяга пръсти
към тъмните стъкла на магазина.
Отсреща рибите все още съществуват
с едно око в детето, с другото - във ножа.
Погледите им стопяват тънките стъкла.
Едно дете тепърва ще научи:
Когато в магазина се разменят
живот и съвест на една цена -
по-чисти са ръцете на касапите.

Не пробождай с пръсти тъмнината,
легнала във твоите прозорци!
Времето, лишено от събития,
утре тежко ще прекрачи прага ни
и тогава чак ще разпознаем
живите сред царството от мумии.

МЪРТВА ТОЧКА

Светът не престана да расне нагоре
в сезона, когато започна безкрайното Служене.
Омотаха се властите в своята властност.
И макар да бе казано - щастливи ще бъдат
онези с ушите - не бяха щастливи онези.
И другите също не бяха. Но никой
не се и учудва сега на скръбта им,
защото бе казано: дълго ще бъде
замряла везната в мъртвата точка.
Умряла везна? Ала вече отдавна
светът се люлее - космично махало
в една безразлична и древна вселена.
Какво е за нея мъртвата точка?
Хиляда години, редици гробове?

Но после махалото **тръгва** обратно.
Какво ще ни кажат тогава всесилните,
какво ще ни пеят вместо закуска?
Утре, когато възкръснем, ще видим -
в мъртвата точка ни дебне животът.

КЪЛБЕО

Познавам няколко излишни колелца
в машината за хляб.
И все по-малко са излишните трохи
за бедните вработети.
Но няма време.
Хайде да живеем, че няма време!
Въртят се молекулите и сякаш всичко
се свежда само до това движение.
Къде е казано коя съм аз?
Мълчи земята.
Чака да изтъчем савана си от самообвинения.
Мълчи земята.
Но вече някъде се размотава краят
на огромното кълбо-търпение.

ЕМИЛ ДЖАДЖЕВ

БАЛАДА ЗА БУХАЛА

"Неизменно хладен е животът ни нечути
и студен, и звездноясен е смехът ни."
Х. Хесе, "Безсмъртните"

Аз помня как тръгнах и помня как скитах в гората,
в най-познатата моя безименна стара гора,
как проплаквах от страх, как подтичвах, подгонен от вятъра,
и за пръв път прониза главата ми твоят мраморен смях.

Помня как студените звуци прорязаха мозъка ми,
твойто глухо боботещо бухане беше в раната,
като цъфнала язва твойта сладостна мъка ме глождеше
и разбрах, че е тежко със теб, но при тебе останах.

своята последна
безсловесна дума.

Времето се визира
във една невзрачна точка, от която
бъдещето не е
огледало за далечно виждане.

Всички сме затънали до гуша
в своите стомаси като в блато,
но мнозина си живеят
като риби във вода.

А векът стои запрегнат
като камък
в планини от неподвижност...

6.

Неусетно
мисълта се хлъзва от брега
и плъсва в най-дълбокото:
там, от края на безкрайната материя,
като мим наднича и се хили
прародителя на всичко -
НИЩОТО...

7.

Мракът продължава да тече.
Раната на жестокостта се разширява.

Мракобесието оправдава своята подлост
с подлостта на миналото време.

Часовете сменят своите маски
и сами на себе си опротивяват.

Истината плаче ужасена,
че и маските се наследяват.

Затова след толкова промени
нищо още не е променено...

8.

Въпреки това
обстоятелствата са запретнали ръкави
да разкрият истината за човека.
Мракът непрекъснато разказва
най-перверзни страхотии,
но на всички ни е безпределно ясно:
в обкръжението на Вселената е невъзможно
да останем анонимни,
да прикрием подлостта и мерзостта си
или да потулим
във секретните архиви
тайните убийства, издевателства...

Всеки миг е отбелязан
с генетичния печат на времето.

Цялата Вселена
се е впрегнала в браздите на живота
и го пази
като зеницата на окото си.

Не е никак нелогично да се каже:
съвестта е хванала в клещи безкрая –
всички сме на подсъдимата скамейка.

Въдещето изговаря ясно:
мене, тежел, тежел, фарес...

9.

Изворът вещае сигурност.
Жаждата отвежда най-далече.
Окрилената душа излита в друго,
по-свободно
/шесто или стотно/ измерение,
без да подозира даже,
че е в плен на своята фантазия.

Изкласилото сред тъмнината око се къпе
в многобагрието на цветята
и от пърхането бяло на цъфтежа
бялото трептене на скръбта отцеля.

Тихо е и тишината вае
ехото на споделеното мълчание.

Вятърът разнося
разбираем шепот на звезди и на комети,
а най-светлата звезда – на Шехерезада,
озарена от спокойствие,
мълчи...

Утрото пристига
без да чука
върху ничие чело!

1981 г.

НИКОЛАЙ КОЛЕВ – БОСИЯ

НОКТЮРНО

Странна беше тази трапеза
на нея седяха Исус и Мохамед.
Един кларинет
хлипаше реквиемно,
един глас
мълчаливо крещеше.
Стадо овце се прибираха
в мрака.
Мълчеше Мохамед,
мълчеше Исус.
Сълзите им капеха бавно
и немощно длани един към друг
конвулсивно протягаха.
У кмета
таз вечер имаше пир
и дърводелци работеха в двора.
Старателно
трупите дъбови дялаха,
внимателно гледаха
един странен чертеж,
на който имаше

кръст начертан,
а под чертежа:
"Универсален кръст за многократно използване"
"Кръст с две лица".
На сутринта
в мъглата
ги разпнаха.

9.10.1989 г.

ВЛАДИМИР ПИСАРСКИ

УМОРАТА НОЗЕТЕ МИ ПРЕПЪНА,
от лудостта на мрака ослепях,
лъчът надежда някъде потъна
и пътя да налучкам не успях.

В прозореца на хижата застинах,
подлъга ме на грижата снега -
"Ей, стани, нине, стани господине!"
"Млъкни! Да не е Коледа сега!" -

- простена глухо рухналата стряха -
"Недей разбужда грохнали души!
Тук не една и две се ноци сляха
и не една зора се задуши.

Недей раздухва прах, години стинах,
не стъпвай по прогнилите греди!
Ти, страннико, да беше ни отминал -
и други са ги будили преди.

Не е за тях, за моите стопани,
да срещат драги гости посред нощ.
От нара тука няма кой да стане,
освен ако не му покажеш нож!

Не ще да чуеш дума за вечеря,
поискаш ли им вино - ще горчи.

По ъглите ще шушнат и треперят,
не ще те срещнат никога в очи...

Не вирай се, не хлопай на вратата -
тук всеки лъч и звук е нежелан.
Тук завистта, заченала лъжата,
обвила е душите в зъл бръшлян.

Върви си, пътнико, да не изстине
душата от бездействие и страх.
"Ех, стани нине, стани господине
и тръгвай!... Зарад тебе оглуших!"

Проскърцаха болнаво черчерета,
въздъхна в тишината ханът стар...
Бе тази планина по ред десета
по пътя ми на вечен коледар.

ГРАДИНАТА

Полето е равно, безлюдно, обрасло
с какъв ли не щеш зеленчук.
Торен със крилата на черните мравки
и дело на техния труд.

С жив плет оградено е ловко полето -
той телена мрежа е скрил.
Те спират опасния зелев вредител
и страшния тиквен бацил.

Пчели обезжилени носят ли носят
по капка. И с тежкия дъжд
челата пъпчиви на тиквите ръсят
да раснат на шир и на дълж.

И зелките никнат - усмихнати, ведри,
търкалят се тикви до тях
и смазват със своите туловища едри
стъблата на крехки цветя.

Отвреме-навреме минава с мотика
стопанинът гъртлест, безок -
носа си в калта до ушите натиква
и собира "каквото дал бог".

П Е Н К А В А Т О В А

ПРИЗИВ ЗА ВЪЗРАЖДАНЕ НА ПОЧИТТА КЪМ ОГЪНЯ

Кроячи с нашгърбени ножици
шивачи с ръждиви игли
аранжори добре обучени
гримьори-артисти и
парфюмеристи

върхлитаха върху тебе

ухажваха те режеха
от плътта ти после
сглобяваха
шиеха
кърпеха
гиздеха
с пудра те ръсеха ръсеха те
с барут
веднъж те ласкаеха друг път
с бензин те заливаха и
драсваха клечка кибрит

показваха те по панаири и
те разпъваха на празнични арки
на пилони те бесеха
кланяха се пред твоите икони
пред иконите на твоите
съмнителни копия

После идваха нови
/професионали и аматьори/
и всичко отново

В един еснаф бяха кръстени
и еретици до теб не допускаха
Бяха ръкоположени в страх
от тялото ти
оголено уродливо и гърбаво
Бяха пазачи на **ТВОЯТА** цялост
на **ТВОЯТА** святост
/на нечия святост/
бояха се **ОТ ГОЛОТАТА** ти
от словата

в името на славата

в името на фалшивите дрипи

да живеят парадите
да живеят параваните
да живее новата история
да живее истерията
да живеят писачите на истории

Стига

Къде съм аз
Къде сме ние
Чие е моето
нашето минало

Зловонна историяйю

Огън за бутафорията!

МИГЛЕНА НИКОЛЧИНА
А Н Т Е Р О

ХЛАДИЛНИКА

Жената бързаше, последният трамвай
проскърца и мъглата го изблиза.

Пияният залитна подир нея -
лице от сянка, глас от нощ.

- Ако не дойдеш с мене - рече той - ще плачеш,
не ще заспиш до сутринта.

Жената се усмихна във яката си,
тя бързаше и като в лес над нея
се сключваха мъхнати стволове.

- Ти си красива - каза той - ще спрем
под лампата, ако не дойдеш с мен.

И лампата изникна - бледен плод
в листака на мъглата. Тя отмина.

- Спри - каза той - имам чудесен малък колт:
не си мисли,

че някой друг след мен ще мине някога.

Не си помисли тя, дори видя
как никой никога не преминава. И не спря.

- Зелени са очите ти - извика той -
но е напукана устата ти и плачеш.

Все по-забързана, все по-безумна
и омотана в раки така на мъглата,

тя сякаш газеше сред гниеци звезди и сякаш
над нея цяло в релси бе небето.

- Дори си грозна и по-грозна не познавам.
И колтът шракна.

Но мъглата

е лошо огледало - в нея
не се оглеждай никога, не се оглеждай.

ЗЛИ ЗЪБ

Пак тази болка,
която камъкът лекува. Ето,
върхът е неин - сред въжетата виси
под голия резец. Почти е алчна, да, почти човешки
е завистлива тишината, че така е празна,
тъй нищичко си няма. Всеки дъх
поема жадно, сякаш тя е,
която диша, а животът,
случайно по варовика допъплил,
е въздухът.

Ала забравя след това, не знае
какво да прави с него. Птица
дълбоко в долината се обажда,
но стигне ли дотук, звукът
като хвърчило на глухарче изтънява.

По-надолу
друг глас изрича сбогом и мърмори
какво не ще настъпи никога. Да, сбогом, сбогом,
дали кълвач е птицата, дали
дърво зелено просвреддява?
По хребета си слънцето пълзи,
безмиглен ирис във варовика вторачен.
Тogaва той й каза, тя му каза, той -
той също каза, но до нея
едничък вятърът прозрачен изсвистява.

Е, ясно е, че и с лъжата би живяло
сърцето. То не би се тътрило дотук,
не би висяло,
трептящ, окървавен, самотен улов
върху зъба на висините. Разцъфтяват
така красиво жилищата хорски
от глъч и мараня. И тъй е топла
изпитаната връзка на кръвта.

Ала победите са временни. Накрая
пак те захвапва тишината, чрез която
върхът с оголеното слънце разговаря.
И сякаш някаква жестока
десница на валмо събира дните ѝ и чист
простора бял и празен ѝ разтваря.

ЧИЧЕН-ИЦА

Тъй както трополи дъждът върху капака
на спрелата кола и той би искал
да ѝ говори. Думите снизхождат
като дъжда, така твърдят. Нашепват
се те сами, сами гласа си дават на онези,
ословесените. Да, трябва да ги има
там някъде сред облаци от смисъл
високо. И да има
една, която да ги чуе - да ги извлече
от него, както семето от неговото тяло
от друго тяло се извлича.
Ала това е,
което могат и онези, тя едничка
като галювна майка го притиска
в гърдта на словото, с гласа си
гласа му ласкаво изсмуква.

Но не за семето е думата сега, не за колата,
не за ношта извън града, на позлатени струйки
полепнал по стъклата - не и за дъжда. Поетът
седял навярно някъде на чашка,
когато тя, митичната, преминала.
"Я вижте тая стара кримка - казал -
на нея всички сме се учили да стреляме."

Да беше с таз стрелба останал, щеше
да поживее още, но стрелбата
разни оръжия познава. Тя пък
изкара още два живота и накрая

дочака она първозданен блясък,
където вече се мъже не мяркат -
тогава стиховете си написа.

Ала преди това
не му е мислела навярно и защо ли?
Че някой някъде на чашка би могъл
за някаква стрелба да спомене и после
дори да я не надживее?

Но не умее
тя да докосва. Някои го могат,
ръка протягат мъничко - и хоп, готово.
От скоростния лост до него
не повече от педя. И булевард да беше,
не би ги повече делил.
Да пипаш чужда кожа странен порив
тъй често едностранен отстрани
неразбираем и уви уви че той говори
за майте, за тяхната култура
и че били възвишени, защото чужда
била им техниката.
Те колелото не познавали, а той
на колела си вади хляба, но сега
твърди, че колелата нищо са, а всичко
духът е, календарите, по най-прецизен начин
сред джунглата изсечени от камък
в града на майте.

Като дете е чела, помни,
бил с ударение на а - Чичен-Ица.
Но тя си го четеше Чичен-Ица,
че там принасяли на бога на дъжда
човешки жертви и това произношение
пò се римуваше с подобни ритуали.
Например:
в тинестия кладенец на Чичен-Ица
смъртта си срещна не една девица.

Пицjali са навярно и въобще
с какво историята да ни трогне, ако не
с девичи писъци? О, майя, майя,

девица не е, булото се пръсна
преди около две хиляди и шестотин години
Сафо му каза: Девство, де отиваш?
А то отвърна: Няма да се върна.

Отвърна: върна. Маите на запад са, а майя,
това е източно, но май заспива тя през май
не е помилвана да я помилва милостта да милваш
бе първо джунглата на маите а после
пак джунгла но сред нея някъкъв мъдрец
изрече туй е майя не докосвай
стопява се миражът щом докоснеш тя докосна
и беше май и май ще се стопи
дъждът вали навярно сит е богът
и с непрестанното валене се предварва
да му не хвърлят пак девица някоя.

И той говори, а жената
с ръка на ръчната спирачка спи.

НАТАЛИЯ АНДРЕЕВА

СЪНИЩА

Не пробощдай с пръсти тъмнината,
легнала във твоите прозорци!
Не напразно зимата измисли
със светлина да спира светлината.
Дойде сезонът на себевгълбяването.
Умира всичко, освен сърцата ни.
Като замръзнали на двора дрехи
се чупят думите във нашите прегръдки.
И по-добре без думи да осъмнем!

че е рог на изобилието,
а тревата продължава да е
сляпото оръдие в ръцете на смъртта.
И макар че
ветровете носят незаръбени следи от древни митове,
миналото е покрито
със праха на неизвестното...

3.
Следващият миг обаче
нарушава цялата хармония.

Колебанието е превзело
всички ключови позиции.

Свободата скита без отечество.

А земите,
оковани във държавните си граници,
зъзнат без родина.

Слънцето работи денонощно
и натрупва
планини от пропиляно време.

4.
Въпреки това
аз навлязох в непреклонната си възраст.
Чувствам,
че животът ни върти на средния си пръст
и отвсякъде се носи
мирис на авгиеви обори.

Вече съм наясно,
че духът е беден духом
и е нелоялен към живота.

5.
Победителят превърна своята победа в дойна крава.

Сребърниците скандират
безграничната си власт
Настоящето говори
в бъдеще неопределено време,
сякаш преимуществата на живота
са останали без никакви имущества.

Подлеците боядисват
нощем знамената си във бяло
и наоколо е толкоз зимно,
сякаш

върху снежната покривка
цялото човечество се готви
да подпише вечен договор със Дявола.

Прелетните птици на дуната
са поели за неznam къде си,
а човекът, както си стои, го няма вече,
сякаш е изпуснал
независимия дух от себе си
и сега лежи като бутилка празна
без надежда да го върне някога...

Същността на всяко нещо
е завързана със десет възела.

Черната овца предножда
стадото от бели овци.

Сляпото невежество
се е прицелило в небето и брои
неизброимите звезди на пръсти.

Гласовете, със завързани езици, сричат
безглаголните глаголи
и пълзящите нагоре
безгръбначни съществителни.

Уморено от напругане, мълчанието
стиска зад избитите си зъби

Риех пясъка, виех към тъмното, преди да те срещна,
и кръвта ми плъщеше във мен като с кожени ремъци,
в кухините сплъстеният хаос набръчкваше времето
и пространството, глупаво килнато, беше чуждо и смешно.

После, сгушен в хралупата, разпознавах шума от крилете ти,
тези приказно мощни и дяволски тежки криле,
гледах с болка как някак тревожно очите ти светеха
и заспивах на влажния мъх, мъдростта ти поел.

Помня всичко, и плисъка на дъжда, и жарта под клепащите,
коренищата бухнали и земята с настърхнала кожа,
помня, скрити в шубраците, как писукаха твоите рожби,
как ръждясваха мокрите дни и скрипливо се влачеа.

Помня утрото - как свирепо подскачаха брадвите,
как гората се свличаше и на тежки купчини се трупаше,
как железните челюсти своята жива утроба захрупаха
и със пълни уста, между залците, мир проповядваха.

После някой попита за теб и узнах, че те търсят,
и тогава за пръв път разбрах колко свят сме погребали,
колко мъдрост, земя и вода са изтекли през пръстите,
как мъчително точно сега имам нужда от тебе...

Тихо ровех в огнищата, блъсках с крак обгорелите камъни,
реех поглед във нищото, разредените сенки се ронеха,
сепнат тръснах глава, дълго вслушвах се в твойто мълчание...
Ти стоеше във ъгъла ням, поруган и огромен.

"Кажи ми къде са децата ти, препарирана птицо,
кажи къде си ги скрила от нас, тъй ли все ще мълчиш,
мой отречен мъдрецо, дете тънеш във прах по лавиците,
моя същност, изцъклила стъкленни мъртви очи."

После тръгнах и чух как зад мен вечерта се разкъртва,
как проплясват стотици криле, но аз просто вървах
през гората, където езичници в диви танци се гърчат
и умират, покрили с телата си твой мраморен смях.

Имам чувството, че някой ме следи отдалече,
своите кучета зли срещу мене насъсква,
неотлъчно ме дебне, слухти всяка вечер
и, когато заспя, обикаля край къщата.
Сутрин тръгвам - Той с поглед ме жилва по темето,
спирам, нервно озъртам се, страха си прикривам,
продължавам настръхнал, вървя предпазливо
като някаква движеща се жива мишена.
И обърквам посоките, и замаяно стъпвам,
знам, че Той е зад мен, неизменният спътник,
тежко крачи, вторачил очи злобно и тъпо,
сам удържащ едвам подивелите хрътки...

Нощта сменя деня и животът ми хлъзва се
по неравния склон на бодливите сънища,
и Го виждам стоглав как от мрака провисва
и, студен като смок, хлътва в моите мисли,
и дочувам как някой скимти пред вратата,
с нокти дращи и стърже... За момент се пробуждам
и разбирам, че Той е проникнал навсякъде,
тих и ням като червей, гол и сам като плужек...
И когато един ден се препъна в краката му
и наскочат отгоре ми побеснелите кучета,
Той не ще има представа какво се е случило,
а аз все ще се питам каква е вината ми.

НАСИЛИЕ

Той дойде вечерта сам, смутен, уморен, непоканен,
тя отвори, а все се ослушваше да не чуят съседите,
но от своята оскъдна трапеза все пак го нахрани
и водица му даде, и постла му най-послед да легне.

Беше сепната, гузна и припряно очакваше утрото,
чужд ѝ бе този гостенин, но пък във беше толкоз студено,
бяха вътре сами, непознати, а тъй бе уютен
този мъничък дом сред враждебната гола вселена.

Бяха вътре сами и лежах, изгубени в тъмното,
не усещаха сякаш как нещата край тях се изострят...
Сноп лъчи се забиха във къщата - беше се съмнало.
И денят като мокър парцал пред вратата се просна.

Сноп лъчи заораха в тавана, пробиха прозорците,
като парещи клинове се забиха в сърцата на двамата,
светлината изхвърли навън забранения гостенин
и светът си отдъхна, прибрал неплатения данък.

ТВОРЕЦЪТ ДНЕС

ВАЦЛАВ ХАВЕЛ

ТЕАТЪРЪТ НА ДИСИДЕНТСТВОТО

/Интервю, дадено пред журналистката Елизабет Шемла: Льо Нувел
Обсерватор, Париж, 13-19, юли 1989/

Поставят пиесите му навсякъде: от Берлин до Париж, Лондон
и Ню Йорк. Тази седмица му отдава почит и фестивалът в Авиньон.
Франсоа Митеран му беше запазил място до себе си по време на
тържествата по случай Двестагодишнината. Но този голям писател,
водач на чехословашката опозиция, никога не напуска Прага, къ-
дето написаното от него е поставено под възбрана. Петдесет и
четири годишният Хавел живее между политическата дейност, писа-
нето и... затвора, откъдето току-що е излязъл. Той самият раз-
казва за трудния си живот на творец и дисидент.

Н.О. Отдавна не сте публикували никаква пиеса. Дисидентството
пречи ли Ви да пишете? Затворът, от който излизате, не е ли
станал убежище за драматурга Хавел?
Вацлав Хавел. - Вече нямам време за писане. Политическата роля,
която съм поел да играя, ми налага много задължения и постоянни
посещения. За да творя, трябва да бягам от Прага и да се затва-
рям на вилата си. Но дори и там, където впрочем също ме търсят,
аз мога най-много да нахвърля някаква статия или съвсем кратък
текст. Не успявам да завърша пиесата, която започнах миналата
есен. Освен това през януари бях арестуван. Парадоксално е, но
в затвора, в който бях задържан четири месеца при условия почти
комфортни в сравнение с предишните ми три дълги престоя, успях
да си почина. Въпреки това се облъсквам с този вечен проблем: в
килията си съм обладан от чувство за безполезност на писането,
понеже не мога да изпратя нищо навън. Идеалното би било да пре-
карвам всяка седмица по един-два дена в затвора в Панкрац!
Н.О. Не сте ли станали пленник на образа на дисидента-символ,
който впрочем многократно сте показвали на сцената с жесток
хумор?

В.Х. - Права сте, като наблягате на това. Като писател се намирам в едно противоречиво положение, което съвсем не съм търсил. Аз съм писател по професия. Не мога да правя нищо друго. Но доколкото в Чехословакия всякакъв културен живот е задушаван, всички. В още по-голяма степен това важи за писането, за словесното изразяване на истината срещу държавната лъжа. Когато творбата изразява мнението на публиката, изправена срещу една тоталитарна власт, рано или късно авторът ѝ неволно поема особена отговорност. В това има едно предимство: изведнъж словото му добива невероятна тежест. Тази творба е чакана и в истинския смисъл на думата, тя буди. Мнозина западни писатели завиждат малко на писателите от страните с диктатура заради този резонанс. Неудобството е в това, че бавно, но сигурно авторът е тласнат към политиката, става действащо лице. Така хората започнаха да очакват от мене да живея като професионален политик, без да държат сметка за първоначалното ми призвание.

Н.О. - В тоталитарните страни човекът на изкуството не е ли застрашен от известна леност?

В.Х. - Естествено, доколкото плаща данък на политическия контекст. От тази гледна точка, най-труден за мене беше периодът на първото международно разведряване след нормализирането на положението в моята страна. Мнозина други хора на изкуството почувстваха това по същия начин. Приятели, колеги, издатели от Запад предейци, художници. Навярно защото забранените писатели, кинобиха смутили сблизаването Изток-Запад или биха представлявали заплаха за местната власт. Тогава няхах поръчки, никой не ме пригласи да завърша някоя пиеса, театрите не се състезаваха... и не ме прищорваха! Изведнъж започнах да изпитвам някакъв страх пред цялото това свободно време. Това действително ме доведе до някаква леност или по-скоро до едно бавно писане. Когато не успявах да доведа някоя работа докрай, аз я оставях, отлагах я за по-нататък. Кинорежисьорът Иржи Менцел, който беше награден в Холивуд преди Пражката пролет, сигурно е познал друга форма на леност, понеже му забраниха да снима, а той отказа да напусне страната. При такива условия как да работиш?

Н.О. - Вие пишете единствено на чешки език, а от двадесет години сте забранен в собствената си страна. Тази изключителна връзка с родния език без да могат да Ви чуят в родината и без да имате международен отзвук, не прави ли живота Ви още по-неудобен?

В.Х. - Неточно е да се казва, че текстовете ми са неизвестни в Чехословакия. Те се движат под форма на самиздат или са излъчвани по западните радиостанции, които предават на чешки език и които са слушани тук от много голям процент хора. Естествено от това те губят 30-40% от атмосферата си: аз пиша пиесите си на полуразговорен и полулитературен език, като малък ироничен контрапункт. Героите ми говорят банални неща в една книжовна форма, с езика на политолозите или социолозите. Този контраст между думите и съдържанието им представлява действителната архитектура на текстовете ми. Преводачите правят каквото могат... Но истинската пречка не е в това, че пиша на чешки. За драматург като мен тя е преди всичко в невъзможността да бъде поставян на чехословакките сцени. Една пиеса се различава от един роман. Тя не съществува, докато не е играна.

Н.О. - Въпреки всички трудности, които описвате, Вие отказвате да емигрирате и дори да напуснете за няколко дни Чехословакия? Защо?

В.Х. - Ако отида на фестивала в Авиньон или на празниците за 14 юли, на които ме покани вашият президент, властта ще се възползува от случая, за да ми забрани да се върна. Още в 1979 г.,

малко преди началото на моя процес, правителството изведнъж ми предложи творческа командировка в САЩ. Отклоних предложението. Това пътуване щеше да се превърне в изгнание, знаех го. Аз не избирам емиграцията. Не съждам Милан Кундера или Милош Форман за това, че живеят другаде. Но аз съм си "тежък чех", както казвате ние. Неспособен съм да се адаптирам на други места, за разлика от евреите, арменците или поляците. И освен това аз няма да позволя режимът да ме обърка или повали с пречки пред моя писателски път. Аз няма да си отида, казвайки на хората: "Съжалявам, оправийте се сами." Това не ми се струва мъжествено. И нещо още по-дълбоко: не мога да си представя да пиша на майчиния си език в друга страна, а не в страната на майка ми.

Н.О. - Може би накрая ще направите избор между писателството и политиката?

В.Х. - Ще ви отговоря с един девиз: "Да създавам крале - да, да бъде крал - разбира се, не." Ще приема всички последици от моето положение до момента, в който професионалните политици помат цафетата. Но аз никога няма да бъда част от техния свят. Всичките ми усилия са насочени към промяна на обществото до степен, когато няма да има повече нужда аз да се занимавам с политика.

Н.О. - Вие сте автор на една изключително остра подписка, която понастоящем циркулира в Чехословакия и вече е събрала 4000 подписа. Необичаен факт - присъединили са се много работници. Какво значение придавате на това?

В.Х. - Тази подписка е открита за всички. Още по-добре ако и хора от работническата класа я намерят своя. Но в комунистическата система подписите, които имат голямо значение, си остават подписите на интелектуалците и хората на изкуството. Само те имат силна позиция в нашите тоталитарни общества. В основата на всичко, което се бунтува, стои някое събрание или конгрес на писатели. Би било абсурдно, например, да си представим, че във Федерална Германия властта може да падне или да се разклати заради едно събрание на Пен-клуба. А у нас прелюдия към Пражката пролет беше една конференция на Съюза на писателите. И днес е така. Това се отнася и за Полша, въпреки привидностите. Разбира се работническата класа там изигра определяща роля. Раздвижването, стачките, бунтовете от 80-те години получиха все пак насоченост и действеност едва от момента, в който интелектуалците внесоха глобална концепция за движението, разработиха обща стратегия. Вземете наскоро избраните 96 представители в полския парламент. Сред тях има работници, но болшинството са интелектуалци. Някои от ръководителите на "Солидарност" казаха и писаха, че моят текст "Властта на безвластните" /излиза през септември 1989 г. в Париж, изд. Калман-Леви - бел.пр./ е изиграл ролята на мотор за тяхната синдикална и политическа дейност. Не Ви разказвам това, за да се прави някоя важна роля, а за да могат на Запад да разберат, че в нашите страни, където не съществува обществено мнение и всяка спонтанна организация е подложена на репресии, единствено гласът на интелектуалците може да изкаже онова, което народът чувства, но няма нито право, нито способност да изрази.

Н.О. - Но все пак наистина работническата класа, подпомогната от интелектуалците, постигна в Полша известната вече промяна. Това трябва да Ви накара да помислите. Ако не е така, защо Вие периодически и нелегално се срещате с ръководителите на "Солидарност"?

В.Х. - Наистина от 1978 г. насам тези среди станаха една много важна традиция. Не само заради това, че те са събитие на границата, което мобилизира полицията от едната и от другата страна

на демаркационната линия. А и защото станаха органична съставка на международната солидарност вътре в Източния блок, без което не е възможен никакъв процес на еманципация. Всеки изолиран опит за демократизация в нашата система е осъден на провал. Разбира се, от единнадесет години насам вълните на развиващите се събития в Полша и Чехословакия поеха различни посоки. От полска страна тези, които пълзяха в шубраците, за да стигнат до границата с риск за живота си, днес са депутати и спорят за това кой измежду тях ще бъде скоро президент на Полша. А ние тук още спорим за това кой скоро ще влезе в затвора.

Н.О. - Именно. Помежду си чешките интелектуалци не се колебаят да твърдят, че Чехословакия боледува от "дребнобуржоазен" мантилитет, което отчасти обяснява статуквото. Съгласен ли сте с това?
В.Х. - Не. Ще кажа само, че след комунистическия преврат през 1948 г. за известно време обществените класи бяха унищожени. След това много бързо се утвърди друга стратификация. Нетипична за вас на Запад. От това положение се издигна "новата класа", на която първи посвети книга югославиянинът Милован Жилас. Аз обаче не рискувам да употребя за тази класа термина дребнобуржоазна.

Н.О. - Но младите, които произхождат от нейните редове, не изглеждат да противопоставят на властта същата доблест както по-възрастните от тях...

В.Х. - Западните журналисти се срещат само със стареещи дисиденти като мене! Откъде е това ваше впечатление! То е напълно погрешно. Осемдесет на сто от участващите в протестните демонстрации са родени след 1968 г. Те са начело на всички значителни движения като Независимата мирна Асоциация или Харта 77. Те имат невероятно чувство за свобода, за истина, а тези стойности не се придобиват по официален път. Те не са травмирани от нормализацията, понеже не са я преживели. За момента това поколение и моето вървят ръка за ръка срещу партията. Ала аз не изключвам тези млади хора да станат още по-радикални поради неподвижността в Чехословакия, както това стана в Полша. Наскоро Валенса се ядоса на младите полицаи, които не разбраха отговорността, криещи се в постъпката му и го обвиниха в предателство. С посредничеството на полицаите, с които контактувах в затвора, предадох на нашето правителство, че старите опозиционни сили са последните, които му предлагат мирен, коректен, пацифистичен диалог. Ако пропусне този случай, чешкото правителство ще си хапе пръстите срещу радикалното поколение, което започва да изплува.

Н.О. - В чехословашкия контекст чешкият пример не е ли подтик към примирение?

В.Х. - Малко е да се каже, че тук бяхме шокирани от събитията на площад Тянанмън. Мнозина от нас изведнъж се запитаха дали китайската алтернатива не е един от възможните пътища в нашето бъдеще. Чехословакия официално се идентифицира с Пекин, а Горбачов запази дистанция. Нашите ръководители заявиха дори, че социализмът бил "за щастие спасен благодарение на репресията срещу контрареволуцията". Разбира се, в сърцето на Европа не може да става това, което става в Пекин. Въпреки това не изключваме на идния 21 август, когато ще манифестираме срещу влизането на съветските танкове в Прага преди 21 години, по покривите край Вацлавския площад да има въоръжени хора.

Н.О. - Вие, драматургът, готов ли сте да бъдете чехословашкият Валенса?

В.Х. - Готов съм да разговарям с нашите управляващи. Открито. Без тайни действия, без задкулисни компромиси.

Н.О. - Всичко това е далеч от обичайните занимания на един човек на изкуството...

В.Х. - Аз съвсем не се чувствам разкъсан между двете си личности, личността на писателя и личността на политика. Не изпитвам травмираща борба вътре в себе си. Чувствам се дълбоко цяло стен и смятам, че съм запазил способността си за дистанциране от собствената си съдба. Изживявам нещата с насмешка.

Н.О. - И сте готов да се върнете в затвора?

В.Х. - Разбира се. Но най-неприятно и болезнено ми е, че не знам кога.

Превод от френски: MARTA САБОВА

in memoriam

СТЕФАН ВОЙНОВ (1951 - 1987)

ЗЕМНОТО ОКО

Скоро ще повярвам
в собственото си
всесилие.
До вчера бях ужасно уязвим.
Изплаках толкова сълзи,
като безименните притоци
на пълноводната река.
И се избистрих -
станах езеро планинско.

Леден съм сега.

Като вселена чист.
Аз съм земното око,
което вижда всичко.

ГЛАС ОТ АМЕОРА

На дъното, под тежкото мълчание,
морето е скрило следите
на вечния път.

Откакто съдовете глинени
се пръснаха под кораба,

разбит от тежестта си,
хиляди сезони времето смени.

На своите езици
стотици василевси и монарси
пробутваха фалшивите монети от брега
за истински и чисти.
И в този дразнещ звън
потъна хармоничната теория
за държавата на Платон.
Огромната римска империя
не успя да обожестви човек -
за вечен покровител.
А после войните бяха толкова много,
че и до днес тръпнем от техния тътен.

Колко жестоко бяха мамени хората.
За добро разрушиха триезицието,
а властниците за себе си го използваха.
И ето че на думи и звуци се пресити светът.
Философиите станаха колкото философите,
истините - повече от хората.

Сушата - векове огладана от дъждовете -
изведнъж бе разсечена с граници.
Човешките пътища я довършиха
и за обикновените хора стана съвсем недостъпна
мечтата да са откриватели.

Само морето с тайнствена сила
изхвърля от себе си мършата.
Свещените тайни остават на дъното.

Рибарите, които отиват към тях,
в самотната тежест на водните пластове
дочуват отдолу гласа на античната амфора:
- Не вярвай на оня, който говори,
а на човека, който създава съда -
в него трябва злия дух да затвориш.

Осмналата стара улица
измива с прах сакатите крака
и се исправят велзевулите,
разбудени от нечия ръка.

Измиват сълзи къщите бездомни,
осиротялата ни стряха капе...
Къде си ти, къде съм аз!
Дали ще ни запомни слънцето
и кучето с протрити длани?
Дали ще лае утре то към нас
или към него ние?...

ХЪЛМЪТ

Напред протягам търсеца ръка.
Катеричка с рунтава опашка
в дланите прохожда...
Кръвта ми като бухал сляп
полита все нагоре - към върха
по този хълм плешив
от детските си дни пътеките чертая.
Пред мен усещам странните следи
на мравки неуморни или хора.
Изчезнали са каменните знаци,
бележещи рода ми под земята -
неговото вечно място.

Изтрил е някой всички имена...
На мъртвите души само
с калинките в тревите бродят.
- Пътнико, поспри се! Грях е
тежестта си да положиш върху тях.
Виж, нагоре слънцето на залез
в бора диска си прободе
и кръвта си алена изля
в обръча ръждив на хоризонта.

Не искам да оставам сам
дори и под земята...

ДВУБОЙ

Тяло в тяло
със смъртта до вчера
борих се и победих.
Три пъти в дома ѝ бях,
а тя веднъж не ме е посетила.

ТРИФОН БАНКОВ (1952 - 1986)

ДЕБЮТ

Той бе в началото на своя литературен път, когато неумолимата болест надделя младите му сили.

От коридорите на Института за литература изчезна неговото винаги засмяно лице, окръжено от къдри. Главата му бе като че ли свалена от постаментата на римска статуя. Нашата среда се лиши от един млад човек с оригинален ум, който вече бе налучкал своя гледна точка за литературата на българското средновековие.

И досега си спомням как през 1975 в статията на "Литературна мисъл" влезе непознат младеж с недъг на крака, но с бодър и приветлив поглед. Подаде ми листовете на своя статия, промърморвайки шеговито, че неговата възраст едва ли е подходяща за академичното списание. В думите му прозираше самоирония към авторския напън, но едновременно с това - самочувствие, увереност.

Поговорихме малко и той си отиде. Прочетох веднага десетината страници. Разглеждаше се ръкописният сборник на поп Пунчо - разказа за покръстването на руския княз Владимир. Въпреки своите 23 години авторът бе проучил литературата по въпроса, запознат бе основно с ръкописните сборки на Народната библиотека и на Църковния исторически музей, предлагаше свое мнение. Но което бе най-интересно - нямаше следа от увлечение да се надцени значението на представения книжовник, мисълта на младия автор бе обуздана в научна отмереност.

Реших да внеса статията за обсъждане в редколегиата, въпреки че списанието не бе трибуна за дебютанти. Рецензирането, естествено, се възложи на проф. Диневков. Той акуратно, в кратък срок по обичая си, ми върна страниците с одобрение и няколко поправки. Предстоеше сега дълго чакане. Редакцията бе затрупана с ръкописи и материалите излизаха година, че и повече след постъпването.

Но скоро се случи нещо извънредно. В книжка трета бе включен спомен от Христо Радевски за Владимир Василев. В един горещ юлски ден телефонът ми zazвъня тревожно, като че ли знаеше какво ще стане. Припрян глас на телефонистка от провинцията ми съобщи, че ще говоря с Хисаря. Обаждаше се главният редактор, проф. Пантелей Зарев. Някакви обстоятелства налагаха споменът за Владимир Васи-

лев да отпадне от книжката. Обясних, че тя е вече отпечатана, подшита, получен е сигнален екземпляр.

- Нищо! - отвърна главният редактор, той бе и подпредседател на Академията. - Ще отидеш при Кръстев /директора на печатницата/ и ще му кажеш, че аз съм наредил. Намери подходящ материал и го дай за набор.

Не си въобразявах, че такова нещо е възможно. Но после видях как книжките на целия тираж /2200 бройки/ бяха рязани и тъкмо в средата на тялото бе влепената новата статия. Цялата тази трудна операция очевидно бе причинена от сериозни тревоги. Академикът не би проявил каприз за нищо. През есента се започна остра кампания и тя разкри причините. Но това е отделна история.

А в момента аз нямах време да се замислям - трябваше бързо да уредя невъзможното. В папките имаше няколко подходящи материала, но симпатията ми към новия сътрудник решително надделя. Пъкнах в чантата ръкописа му и се отправих със свито сърце към печатницата. Наредването на академиката обаче бе изпълнено без каквито и да било мрънкания.

Така само месец след получаването ѝ, статията "Един български разказ от XVIII век" бе отпечатана в кн. 3 на "Литературна мисъл" за 1975. Името на Трифон Банков получи литературно кръщение. Като че ли съдбата се намеси, за да ускори появата му, защото бе отредила за Трифон трагично кратко пребиваване и в литературата, и в живота.

ЕКОСТИХ

ЙОРДАН ВАСИЛЕВ

ДРАГОМИР ПЕТРОВ

ВИДЕНИЕ

Напразно в планината си избягал
и дострояваш там ковчега, в който
събираш божи твари и плода
на твоето упорство. Като изрив
на лоша болест те обсаждат, черни,
беснеещите пътища и хищни
ръце към твоя дом протягат вече.
Мравуняци червени мравки шестват
по белите варосани стени
и смесени със слюнката ти, нагло
те в залъка ти вече киселят.
Из коритата речни не тече
вода, а мътна някаква отрова,
понесла мъртви риби и не вятър
се скита из долините, а смрад,
в която птиците се свличат с писък

като плода наесен неприбран.
Една след друга къщите без дим
в комина стенат. Всемогъща хлуе
по пътищата гладки пустотата.

И тайната на огъня ще легне
в земята като шепа бяла пепел.
О, пепелта, която ще мълчи
като език на прадеди незначайни,
загубен с думите "до гроб" и "вярност" -
нишани заблудени из тревите
върху имането на любовта.

И твоите нискочели братя със очички светещи и здрави зъби
точат нож, за да отрежат своя резен от плода и застраши-
телно насам настъпват.

А нейде агарянока рат се сбира...

КИРИЛ КАДИЙСКИ

ГАЛИЛЕЙ

Нима разумно свършва всеки спор?
В месарския фургон висят пламтящи трупове,
а може би това портретът групов е
на кардинали след вселенски някакъв събор.

Или току-що свършил е съдът
над Галилей. И ти си казваш: всичките терзания защо ми са,
щом под ръка е винаги компромиса,
когато виждаш по-далече. И дори отвъд!

И все пак, все пак. Докато на нас добре ни е,
множат се саможертвите... И свит, с душа посърнала
се питаш все по-често: сред кои си ти?

А и какво е всъщност нашето прозрение,
щом колесницата вселенска вече се е преобърнала
и - колело изхвъркнало - земята се върти...

БУКОЛИКА

На залеза препълнените ясли
под слънчевата слама чак трещят
и кравите, на воля сочен стронций пасли,
се връщат по асфалтовия път.

В ръка с транзистор, най-отзад пастирът
върви и никого за нищо не вини;
сега мелодии забавни свирят,
но преди миг четяха новини.

Потръбва той; дали защото заръмя?
Роси дъждецът, тънки сламки ръси,
за да постеле мръсната земя.

Димят стърнища, сред които всичко мре...
И бикът, метнал пак Европа на гърба си,
върви по дъно на пресъхнало море.

ЗАМРАЗЯВАНЕ

На Петър Слабаков

Зелените тополи на Сезан
и дъбовете златни на добрите барбизонци
агонизират днес под пласт ст стронций,
покрил ги - още приживе - с незрим саван.

Те първи ще умрат, защото те -
без разум уж! - са първи предусетили,
че по-добре е смърт, отколкото свидетели
на гибелта на всичко, сътворено да расте.

Да, ние може да загинем за минути,
но има сила тук, безсмислена наглед,
и тя за вечността ще ни запази:

на четири нозе, с противогази
един до друг, един до друг - като мамути
под пластове от пепел, камъни и лед.

СТАНИСЛАВА ПЕТРОВА

Какво съм аз?
И ти какво си? -
щом този век,
от страх разяждан,
облъчен от безумие,
не можем да възпрем
от гибел?
Ракетен век.
Безлесен век.
Век - самоубийство.
Смог.
Мъртви птици.
Разплакани деца.
Глад. Жажда. И преяждане.
Пъплим по Земята -
невиждащи и неразбиращи...
А тя се гърчи
под нозете ни,
разкъсана
от атомните взривове.
Какво съм аз?
И ти какво си?
Ако не можем
Земята да спасим...

Бел. ред. Станислава Петрова, която ни изпрати това стихотворение,
е 12-годишна.

Хроника

Драстична тиражна ентропия застрашава сп. "ФАКЕЛ". Според досега взетите решения през 1990 година то ще излиза само в 3000 екземпляра. /Може би протестите на редакцията и специалната комисия от Съюза на преводачите в крайна сметка ще отменят това бюрократично окастрияне на "Факел" - горещо ни се иска да върваме в това, но внимание заслужава и самият прецедент./ Редовните му читатели могат да пресметнат колко пъти е намалял тиражът му в сравнение с този от първата годишнина на списанието. При това едва ли ще се изненадат приятно, като разберат, че то няма да бъде включено в абонаментната кампания. Странни са наистина тези закономерности на издателската политика, според които предлагането е обратно пропорционално на търсенето. Или може би някои смятат, че у нас няма читателска публика за това, което се печата днес в Съветския съюз? Кой всъщност има интерес "Факел" да се превърне в елитарно списание - дали онези служби, които обикаляха държавните ксерокси и им забраняваха да преснимат материали от съветската преса? Или пък може би някои пишещи събратя се страхуват да не се появи на неговите страници името на Солженицин - някогашният "предател на родината", писателят по повод чиято съдба се вдигнаха покорно ръце, за да изключат неколцина свои колеги от Съюза на българските писатели?

През м. септември т. г. Владимир Левчев и Едвин Сугарев бяха удостоени с глоби от по 500 лева за това, че под формата на периодични издания в около 50 екземпляра разпространяват ръкописите на група автори. Актовете бяха съставени от ТСО "Българска книга и печат" и утвърдени с подписа на писателя Валентин Караманчев, комуто с лична заповед на Георги Йорданов е даден статут на административно-наказателен орган към Комитета за култура. Правните основания за тази санкция са аргументирани с разпоредбите от сборник с показателно наименование - "Сборник нормативни актове за управление на културата", по-голямата част от които пък се основават на решение на Министерския съвет на НРБългария, изобщо непубликувано в Държавен вестник. Не е тук мястото да обясняваме защо тези актове са незаконосъобразни - това ще стане в съда при разглеждането на делата по обжалване на глобите. Тук ще съобщим за откритото писмо, което Едвин Сугарев адресира до Валентин Караманчев /с копия до вестниците "Литературен фронт" и "АБВ" и до Управителния съвет на СБП/, отговор на което, както обикновено става в подобни случаи, не се е получил отникъде. Не смятаме, че трябва да го поместваме в "Мост" /желаещите да се запознаят с пълния му текст могат да се обърнат към неговия автор или към неговите адресати/, но ще се опитаме да предадем съдържанието му в няколко въпроса под формата на АНКЕТА С ЧИТАТЕЛИТЕ. Умоляваме тези, които имат желание да отговорят, да изпратят писмата си на Валентин Караманчев /ТСО "Българска книга и печат": София 1000, пл. "Славейков" № 11/, тъй като от известно време редакционната поща на "Мост" не се получава и тъй като той навярно е заинтересуван не по-малко от нас от отговора на въпроса "Що е самиздат и има ли той почва у нас?".

1. Подлежи ли според Вас поезията на административни санкции и ограничения?

2. Смятате ли, че една чисто безкористна дейност като българския самиздат застрашава с нещо нашата културна действителност?

3. Задоволява ли Ви духовният статус на днешната ни култура? Не намирате ли, че тя би спечелила от повече и по-нестандартни гледни точки, че се нуждае от идеен и естетически диалог и алтернативни възможности и перспективи? Как виждате ролята на българския самиздат /в лицето на сп. "Глас", алм. "Мост", в. "Алтернатива", поредиците на Кирил Кадийски и останалите излезли досега авторски книги/ в това отношение?

4. Какво мислите за култура, която се управлява от нормативни актове и в която се прилагат административно-наказателни санкции?

5. Прочетохте ли нещо ново /различно от това в официалните издания/ в "Глас" и "Мост"? Бихте ли желали да ги четете отново?

6. Как виждате функциите, значението и бъдещето на българския самиздат? Прогресивна ли е според Вас възможността /реализирана вече в СССР/ всеки автор да може да печата и разпространява за своя сметка художествените си произведения? Смятате ли, че бъдещият закон за печата трябва да утвърди и регламентира тази възможност?

В заключение трябва да кажем, че далеч не всички гледат с лошо око на инициативата, подета от алм. "Мост" и сп. "Глас". Във връзка с глобите, наложени от ТСО "Българска книга и печат", неколцина по-възрастни наши колеги, дебютирали преди деветосептемврийската победа в издания от подобен тип, са изпратили специално писмо до др. Валентин Караманчев. Тук бихме искали да изразим нашата най-искрена и най-дълбока благодарност за тяхната подкрепа, като отпечатаме пълния текст на писмото им - не в качеството му на защитен аргумент, а в качеството му на алтернативно спрямо наказателните актове на Караманчев мнение, в качеството му на друг тип културно мислене и писателска етика.

Уважаеми другарю Караманчев,

Служители на поверената Ви институция ДТСС "Българска книга и печат" са връчили акт на младите и талантливи наши колеги Едвин Сугарев и Владимир Левчев за съставените от тях няколко опитни, подобни на тетрадки литературни сборници - съответно "Мост" и "Глас".

Те имат статут на ръкопис, което се доказва и от нищожните бройки, при това раздадени безплатно на приятели и колеги. Пред нас е интересно, благородно и напълно безкористно начинание, което е в духа на прокламираните творчески самоинициативи и което трябва да бъде поощрено, а не санкционирано, ако милеем за развитието на нашата култура.

Нима трябва да забравим, че няколко поколения съвременни български писатели и културни дейци направиха първите си стъпки през 30-те години в подобни издания: "Ученически подем", "Звън", "Антена", "Зимна тетрадка", "Олтар" и много други. В тях ще срещнете имената на Емил Шекерджийски, Тодор Нейков, Александър Бурмов, Андрей Гуляшки, Димитър Димов, Йосиф Цанков, Цветан Спасов, Найден Петков, Александър Вугимски, Тодор Стайков, Петко Войников, Тодор Берберов, Емил Манов, Весела Василева, Михаил Величков, Александър Геров, Богомил Райнов, Богомил Нонев, Веселин Андреев, Валери Петров, Радой Ралин, Дамян Димитрова, Невена Стефанова, Стела Авишай, Чавдар Кюранов, Блага Димитрова, Невена Стефанова, Стела Авишай, Алеко Големанов, Борис Малашевски, Христо Ганев и много други.

Ние, малцината живи от този дълъг списък, които се подписваме, си спомняме с удивление как дори в ония тежки години не срещнахме пречки при издаването, и то на редовен печат и в немалък тираж на разнообразни публикации.

И тогава никому не мина през ума да ни обвинява, че хартията е вносна или липсва библиографско каре.

Затова сега сме изпълнени с недоумение и неудобство пред тези млади ентузиасты, че наши съвременни административни органи им налагат драстична мярка - глоба в размер, който се предвижда за тежки провинения /500 лева!/, и заплаха, че глобата ще се утрои при следващ брой.

Настояваме да отмените тази неуместна и срамна за нашата културна политика санкция.

София
12 септември 1989 г.

С поздрав и надежда за разбиране: Михаил Величков, Александър Геров, Радой Ралин, Невена Стефанова, Веселин Андреев, Искра Панова, Блага Димитрова, Чавдар Кюранов, Христо Ганев.

О Т В О Р Е Н О П И С М О

до редакцията на в. "Литературен фронт"

Преди всичко трябва да се извиня, че не започвам това писмо с обичайното за такива случаи обръщение "уважаема редакция". Искам да бъда искрен, а чувствата, които изпитвам в момента, са доста далеч от уважението.

В бр. 42 на "Литературен фронт" от 19 окт. 1989 г. вие сте публикували открито писмо на поета Дамян Дамянов до Румяна Узунова. Считаю под своето достойнство и под достойнството на алманах "Мост" да анализирам този текст. Разбира се, всеки има право на каквото и да е мнение за Румяна Узунова и за радиостанция "Свободна Европа", и е свободен да го изрази. Ала когато един вестник прави това мнение публично достояние, той е длъжен да прецени дали формата, под която то е изразено, е допустима за неговите читатели или не. А когато става дума за журналист, акредитиран на международен форум у нас и допуснат в страната ни с виза, издадена от името на българското правителство, този вестник освен всичко е длъжен да се съобрази с какво и доколко публикуваното накърнява националното ни достойнство и международния престиж на НРБ.

Не зная от какви нравствени, естетически, пожитически и прочее позиции сте преценявали това открито писмо, когато сте го приемали за печат. Длъжен съм да ви кажа обаче, че във всяка цивилизована страна епитетите и безотговорните цитати /никак не съм сигурен как би се почувствал Иван Пейчев, ако бе жив!/, използвани от Дамян Дамянов, биха го отведи на подсъдимата скамейка. Неговият речник е призван не да изрази позиция, а да унизи - при все че унизява на първо място своя автор, а на второ - честта и Достойнството на българския писател, чиито интереси пак сте призвани да защитавате именно вие.

Както разбрах от в. "Вечерни новини", вашият главен редактор е сред първите, поздравили поета Дамян Дамянов за неговата гражданска доблест. Охотата, с която продължавате да публикувате неговите стихотворни послания, говори за това, че вие не само по-

средничите между криворазбраното му родолюбие и българската публика, но и охотно се включват в пропагандната кампания от чисто сталинистки тип, възникнала по повод вашата публикация; кампания, в която самият Дамян Дамянов е само винче и която варира от добре подбрани читателски писма до нощно разлепване на това байганьовско открито писмо по софийските улици /едно трогателно съвместно мероприятие на служители от "Чистота" и милицията/. Наистина странни, макар и разбираеми, са критериите на цялостната и издателска политика, особено що се отнася до тъй популярния жанр на откритите писма. Страхувам се, че ако съставя списък на онези от тях, които не сте публикували, той ще се окаже твърде дълъг. Ето защо ще се огранича само с един пример.

В своето писмо Дамян Дамянов споменава, че бил между тези, които са подписали в подкрепа на гладувания Петър Манолов. Редно е да се запитае откъде той и изобщо българската общественост научи за неговата гладна стачка – дали не беше от радиостанция "Свободна Европа"? За сметка на това цялата българска преса /а с нея и в "Литературен фронт" мълча, за да се стигне до абсурдния момент да уведомява уведомената от другаде общественост за прекратяването на една гладна стачка, за чието започване и протичане не бе обелила и дума. През това време бяха написани няколко колективни открити писма в защита на поета, подписани между другото и от десетки членове на СБП. Всички те бяха адресирани и до "Литературен фронт", но нито едно не бе публикувано. Зная със сигурност, че последните три, третиращи дори не самия случай на Петър Манолов, а свързаната с него манипулация на общественото мнение, даже не са били представени на редакционната колегия на вестника, а – по думите на тогавашната главна редакторка Лиляна Стефанова – са отишли право там, "където трябва". Къде трябва, не знам, но знам, че вие твърде често говорите за плурализъм на мненията. Това ми дава основание да ви задам въпроса кое от колективните открити писма, които получихте в отговор на писмото на Дамян Дамянов, възнамерявате да публикувате?

Няма да се въздържа да спомена и факта, че вашата избирателност далеч не се простира само върху жанра на откритите писма, но и върху техните отговори. Така преди няколко месеца не публикувахте отговора на Блага Димитрова срещу несъстоятелните нападки на тогавашната ви главна редакторка, докато в същото време предоставихте полетата на вестника на разни храбри белоризци, размахали сталинистки словесен камшик. Така съвсем наскоро не публикувахте и нейното есе "Името", а в същото време не се посвенихте да наместите святото име на Йовков в трагедията, в която се превърна т. н. възродителен процес. Защо се учудвате и възмущавате тогава, когато някои писатели са принудени да използват трибуната на "Свободна Европа", за да защитят своята чест или за да оповестят своята позиция по чисто български проблеми и на чисто българска публика?

И накрая няколко думи по въпроса "Кой какво влага в думата родолюбие?", повдигнат от в. "Вечерни новини". Смяя да заявя, че аз нееднократно съм разговарял с Румяна Узунова и съм давал интервюта за нейната радиостанция. Не се гордея, но и ни най-малко не се срамувам от това. /Що се отнася до предаванията на "Свободна Европа" като цяло, ще си позволя известни резерви; струват ми се понякога прекалено едностранчиво политизирани, а понякога просто повърхностно написани и режисирани. / Следователно мога да бъда окачествен с кой да е от любимите епитети на нашата преса или на самия Дамян Дамянов – "предател на родината", "родоотстъпник", "безродник", човек с "мръсна уста", "жаден за известност луд", "брадата кокона" и т.н. Без да имам ни най-малко намерение да се оправдавам, ще кажа, че и аз бих предпочел "нечистотиите" в ро-

дината ни да бъдат казани "от българин и в България" /к. Дамян Дамянов/. Съжалявам, но доколкото изобщо съществува такава възможност, тя има чисто компромисен характер /съвсем наскоро станахме свидетели как за две-три изречения в една статия бе претопен целия тираж на едно периодично издание – "Общество и право", кн.8/. При почти всеки по-драстичен и нелицеприятен случай редакторската политика, провеждана от нашите средства за масова информация, може най-мекото да бъде оприличена като заобикаляне на истината. При това положение предпочитам да слушам радиостанция "Свободна Европа" – от там все пак получавам някаква информация /била тя едностранчива или преувеличена/ по въпросите, които ме интересуват и би трябвало да интересуват всеки българин. Тук ще изпусна твърде съществения въпрос за това как може едновременно да пледираме за "общ европейски дом" и да говорим /при това чисто монологично/ все за "вражески радиостанции" и "идеологически диверсии". Но ще кажа нещо друго, според мен по-съществено. Всичко, което се говори и пише у нас на официално равнище, се говори и пише все от името на народа. Правейки съпоставка между неговото съдържание и реалната действителност обаче, започвам да изпитвам все по-основателни съмнения доколко между тези, които говорят от името на народа, и тези, които са народа, съществува реално покритие. По отношение на вашия вестник трябва откровенно да заявя, че според мен той не изразява мислите и чувствата на по-голямата част от българските писатели, ето защо аз не желая /докато вестникът се списва в досегашния дух/ нито да му сътруднича, нито да го получавам, нито дори да го чета – и съветвам всеки честен литератор да постъпи по същия начин.

ЕДВИН СУГАРЕВ

---ooo000ooo---

преводи

ДЖОН ЛЕНЪН

НАШ ТАТО

А бе до вчера значи от морука
ни беше писнало до смърт.
И май накрая го загря, понеже
застяга куфара за път.

- Не щете ме при вас, нали – разправа –
Хем дърт съм вече, хем сакат.
Сърце не даваше ни да му кажем:
Така си е бе, тарикат!

Парцалите си собира цяла вечност
и даже повече, уви!
А ние кашляхме покрай вратата -
дано по-бързо си върви.

Ни на човек, нито на звяр съм нужен -
ни вика, разреван съвсем.
- Така си е и затова най-сетне
от тебе ще се отървем!

Набръчкано лице към нас извърна
и ни погледна със молба.
По някой шилинг дадохме, а също
и въдичарската торба.

- Ма не бе тато, не че те не щеме -
пък пусто ни е малко жал -
Нали и ние трябва да живеем,
па ти съвсем си изкуфял.

Уф, разгеле, прибра си вече всичко -
желязната ръка прибра
и пишката прибра си даже, дето
спечелил беше на билиард.

Прицяло му се - как да му откажеш:
Нали ще драсвате по ред?
Тозчас надраскахме му точна сметка -
да сме наясно занаяпред.

- Сполай ви мои синковци и сбогом!
За нищо тук не ви виня.
Така е, раждат майките юнаци,
а тя на мен ми бе жена.

- Недей да мешаш нашта майка тука -
ревът ни бе бая свиреп.
Тя хляба си поне сама изкарва,
а дважд по-дърта е от теб!

- Ще пукна гладен, но не ставам курва! -
той побеснял ни изкрещя.
- Не ща да ям от хляба на блудница
и да живея от калта.

- Тя всекидневно се заплаква, знаеш -
му изревахме всички в хор -
За теб и туй не може да се каже,
оплескан, скапан сутеньор.

Та за последно той се спря на прага,
там ни помаха и дори
благословия тегли: Господ с вами!
Да сте послушни и добри!

- Късмета да е с тебе, стари тате! -
измъгнахме аман-заман.
- Ще го извадиш във приюта, шефе!
/То хич не вярвахме, ама.../

Е, чупи се, дотука беше, точка! -
си рекохме подир обяд
и влязохме в стайчето му, където
бе квасил своя твърд комат.

- Е, айде стига, злото за добро е!
Я колко кинти имал, скив!
Оставил и спестовната си книжка,
цицията му, бил червив!

Ие, адски гот, да вихрине купона!
Да викнем сичката жена!
Една си имаме, ма как се хили
и бутане ни на всички, на!

Не чухме нищо повече за тато.
Не вярвам и да чуем пак.
Но чат-пат си припомняме за него -
душица, наш човек, добряк.

Бел. ред. В брой 2-3 на алманах "Мост" поради недоглеждане сме пропуснали 13-тия стих /отгоре надолу/ в стихотворението на Мирела Иванова "Вълнуване I". Стихът гласи: "и още толкова неща й се стоварваха къде съм бил". Редакцията поднася своите най-искрени извинения на авторката за направения пропуск.



С настоящата книжка завършва първата годишнина на алманах "МОСТ", издание за експериментална поезия. То ще продължи да излиза и през следващата година.

"МОСТ" е неофициално издание със статут на ръкопис, излизащо в четири книжки годишно. Изданието има ограничен обем и тираж и се разпространява безплатно, като финансовите разходи по отпечатването му се поемат от редакцията и сътрудниците на алманаха.

"МОСТ" си поставя за цел да породи алтернативна ситуация и продуктивен диалог в общуването на създателите и приятелите на поезията.

"МОСТ" приема оригинални и преводни стихове, фрагменти и есета върху поезията, както и върху различни страни от цялостното битие на духовната култура /до 4 маш. стр./, рецензии /до 2 маш. стр./, проблемни статии /до 5 маш. стр./ и илюстрации /черно-бели/. Редакцията си запазва правото на вето над конвенционалните и естетически несъстоятелни материали, както и над тези, които защитават антихуманни и антидемократични идеи. Редакцията поема поема изцяло отговорността за всичко, включено в "МОСТ".

"МОСТ" може да се получава по пощата от всички желаещи - доколкото тиражът позволява това.

Ръкописи не се връщат и хонорари не се изплащат.

Адрес на редакцията: СОФИЯ, ж.к. "Красно село", бл. 196,
ап. 14, Едвин Сугарев /за алманах
"МОСТ"/, тел. 55 39 61

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОЕЗИЯ

ГЕОРГИ РУПЧЕВ	
Силните на нощта	1
МАРГАРИТ МИНКОВ	
Апология на щуреца или щурец на апологията	5
ВЕРОНИКА НИКОЛОВА	
Пораснаха сенките на дърветата..., Никой никого не научи...	9

ЕСЕИСТИКА

ЕДВИН СУГАРЕВ	
Застоялите времена	11

ПОЕЗИЯ

ГЕОРГИ СПАСОВ	
Нощ	24
НИКОЛАЙ КОЛЕВ-БОСИЯ	
Ноктюрно	29
ВЛАДИМИР ПИСАРСКИ	
Умората нозете ми препъна..., Градината	30
ПЕНКА ВАТОВА	
Призив за възраждане на почитта към огъня	32
МИГЛЕНА НИКОЛЧИНА	
Антеро	34
НАТАЛИЯ АНДРЕЕВА	
Сънища, Мъртва точка, Кълбо	38
ЕМИЛ ДЖАДЖЕВ	
Балада за бухала, Тревога, Насилие	40

ТВОРЕЦЪТ ДНЕС

ВАЦЛАВ ХАВЕЛ	
Театърът на дисидентството /интервю/ Превод от френски: Марта Савова	43

ИНМЕМОРИАМ

СТЕФАН ВОЙНОВ

Земното око, Глас от амфора, Осъмналата стара улица..., Хълмът, Двубой /стихове/	47
ЙОРДАН ВАСИЛЕВ	
Дебют /спомен за ТРИФОН БАНКОВ по повод 3-годишнината от смъртта му/	50

ЕКОСТИХ

ДРАГОМИР ПЕТРОВ	
Видение	

КИРИЛ КАДИЙСКИ

Галилей, Буколика, Замразяване

СТАНИСЛАВА ПЕТРОВА

Какво съм аз?...

52

ХРОНИКА

54

ПРЕВОДИ

55

ДЖОН ЛЕНЫ

Наш тато, превод от английски Георги Рупчев

59